یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	اوقتوبر (برنچی تشرین) 1931	سان 23

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

1 ـ تورکستانلیلەر عسکرلکده	باش مقاله
2 ـ عیبلی نی تاپقانلارمش . . .	چوقای اوغلی مصطفی
3 ـ تورکستانده 16نچی ییلغی قوزغالیش	تیمور اوغلی
4 ـ ساویتلار « جنتی » نده	چغاتای
5 ـ آفغانستان وه ملی تورکستان	« یاش تورکستان »
6 ـ بولشەویکلەرنك تورکیەگە قارشو دوستلغی	م .
7 ـ تورکستانده آچیلیق . . .	M. M.
8 ـ تورکستانده ملیلەشتریش مسئلەسی	ایلتەر
9 ـ هندستان ـ انگلتەره	منصور

کتابیات:

10 ـ آذربایجان ملی مطبوعاتی تأریخی	حسن زاده

خبرلەر بولومی:

11 ـ تورکستان خبرلەری

« تورك يوردى »

تورك اوجاقلارينىڭ فكرلەرينى تاراتوچى آيلق

مجموعەدر. لاتين حرفلەريلە چيقادر.

آدرەسى :

„Turk Yurdu“ Mecmuasi, Ankara - Turkiye

« پروەمتە »

فرانسوزچە آيلق مجموعەدر. توركستان، قافقاسيا هەم

اوقراينالى آتاقلى محررلەرنىڭ اشتراكى بلەن پاريسدا

چيقاريلادر. آدرەسى:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

يا‌ڭا

« ملى يول »

ايدل-اورال استقلال فكريگە خدمت ايتوچى آيلق

مجموعەدر. عرب حرفلەريلە چيقادر.

آدرەسى :

Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

« أمل مجموعەسى »

قريم توركلەرينىڭ استقلال فكرينى تاراتادرغان

اونبش كونلك مجموعەدر. عرب حرفلەريلە چيقادر. آدرەسى:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	اوقتوبر (برنچی تشرین) 1931	سان 23

توركستانلیلەر عسكرلكدە

شو ییلدان باشلاب توركستانلیلەر قیزیل قوشون قاتارینغا چاقیریلماقدالار. ساویت غازیتالارینك بیتلەری بو مسئلەگە آتالغان وە «توركستانلیلەرگە ایشانچ كورسەتكەنی» اوچون ساویت حكومتینی ماقتاغان مقالەلەر بلەن تولادر.

توركستانلیلەرنك عسكرلككە چاقیریلیشی پەك مهم بر مسئلەدر.

انقلابدان آول چار حكومتی بو مسئلەنی كوب دفعەلەر مذاكرە ایتب، هەر دفعەسندە منفی قارارغا كیلگەن ایدی. توركستانلیلەرنك اوردو قاتارلارندا بولونیشی چار حكومتی اوچون ایكی نقطۀ نظردەن قورقولی كورونور ایدی: 1 — اوڭا زراعت نظارتی قارشو ایدی. او روسیە اوردولاری قاتارلارندا بولغان توركستانلیلەرنك روسلەر بلەن تیڭ ملكیت حقی طلب ایتیشلەرندەن قورقار ایدی.

2 — حربیه نظارتی‌ده تورکستانلیله‌رنی عسکری تعلیم وه قورال توتوشکه اورگه‌تیشنك پەك قورقولی بولغانلیغینی آلغا سوره‌ر ایدی. حربیه نظارتی روسله‌ر تورکستانده کەمچیلکده وه «روسیه تور-کستانی» چیگه‌ره‌له‌رنده ایران، آفغانستان وه شرقی تورکستان که‌بی مستقل وه روس أداره‌سی خارجنده بولغان أولکه‌له‌ر تور-دیکچه بوندای تشبثنك قورقولی بولغانلیغینی سویله‌ر ایدی.

1913 نچی ییلی «IV دولت دوماسی»ندا تورکستانلیله‌رنی روسیه اوردوسی قاتاریغا آلیش حقنده کیریتیلگه‌ن طلبگه روسیه حکومتی طرفنده‌ن بیریلگه‌ن جاوابنك اساسینی مه‌نه شو ایکی نظارت تاماندان گه‌یتلگه‌ن ملاحظه‌لار تشکیل ایتمه کده ایدی. روسیه حکو-متینك بو جاوابندا تورکستانلیله‌رنك روسیه‌گه قارشو دوشمانچیلق فکری تاشیغانلقلاری، بونسزده روسیه‌نك اورتا آسیاداگی «تأریخی وظیفه‌له‌ری» بتیریلگونچه تورکستانلیله‌رنی عسکرلك وه قورال تو-توشگه اورگه‌تیشنك توغری ایمه‌سلگی آیروچا بر دقت وه اهمیت بله‌ن قید ایتلمه کده ایدی.

روسیه‌نك «اورتا آسیاداگی تأریخی وظیفه‌سی»نی تیزراق به‌جه‌ریش اوچون حربیه ناظری گه‌نه‌رال سوخوملینوف(Suhomlinov) مهاجرت ایشله‌رینی کوچه‌یتریش وه تیزله‌تیشنی، کوبده‌ن‌توشونیلگه‌ن «تورکستان-سیبریا» وه «چارجوی-خیوه-آله‌کساندروف-غای» تیمیر یوللارینی تیزراق بیتیریشنی توصیه ایتکه‌ن ایدی.

تورکستانده روسله‌ر اهمیتلی‌گنه، هیچ بولماغاندا ٪ 25 لك بر غروپ حالیغا کیلگه‌نده‌ن وه تورکستان تورلو تیمیر یول زنجیر-لاری بله‌ن روسیه‌گه باغلانغاندان سواگرا گنه روسیه حکومتی تور-کستانلیله‌رگه «ایناناجاق» ایدی.

چار حکومتی اوزینك کوتدیگی دورنی کوره آلمادی. اونك تورکستانده‌گی «میراثی»ده روس بولشه‌ویکله‌ری قولیغا قالدی. بولشه‌ویکله‌ر نهایت حکومت باشیغا کیلدیکله‌رینك 14 نچی

يىلندا توركستانلىلەرگە «ايشانچ» كورسەتيشگە راضى بولديلار. بز بو «ايشانچ»نك اصل سببينى ياخشى بيلەمز. توركستانده روسلەر چار زمانيغا قاراغاندا كوب گنه آرتقان. بوكون توركستانك أڭ هجرا بورچە كلەرنده روس مهاجرلەرينى أوچرەتەسز. كيچميشده بو بيرلەرده توشده هەم بر روس كورولمەس ايدى. «تورك-سيب» ايشلەنيب بتيريلدى. اونك تيگەرەسيگە تورت يوز ميڭ روس مهاجرى كتيريليب يرلەشتريلدى. توركستان اوز غەللەسندەن محروم ايتيليب، آچ قاليش قورقوسى قارشيسندا روسيەدەن كيتريليب بيريلەدرگەن غەللەگە ايكى قولينى اوزاتوب توراردق بر وضعيتگە قويولدى. توركستانك ملى بيرليگى بوزولدى. ملى روحده توشونوب ايش كوروچى توركستانليلەر يا أولديريلمش، يا روسيەنك تورلو هجرا بورچە كلەريگە سورگون ايتلمش وه يادە تورلو قارانغو زندانلاردا مقرر وه مقدر أولومنى كوتوب چورومەكدەلەر. توركستانليلەردەن ضابطلار يوق.

مەنە بو شرائط آستنداگنه ساويت حكومتى توركستانليلەرنى قيزيل قوشون قاتاريغا آليشغا راضى بولغان.

بولشەويكلەر ساويت حكومتينك توركستانليلەرگە «ايشانچ كورسەتكەنينى» باقيريب چاقيرادرلار. ديمەك ساويت حكومتى 14 يىلدانبرى توركستانليلەرگە هيچ ايناناماسدان كيلگەندر!

توركستانليلەرنك قيزيل قوشونغا چاقيريليشلارندان ساويت حكومتينك توركستانليلەرگە اعتمادينى ايمەس، موسقوالى «آغالار»نك توركستانده اوز وضعيت وه كوچلەريگە ايناناناقلارينى توشونوش كيرەك. اونلار اوز همتلەرى بلەن يارانغان بوكونگى وضعيت وه شرائط آستندا توركستانليلەرنك موسقوا پرولەتارلارى ديكتاتوراسيغا قارشو قولاى-قولاى كورەش آچا آلماسليقلاريغا ايناناادرلار.

تور کستانلیله‌رنی قیزیل قوشونغا چاقیریش مسئله‌سیگه بز — تور کستانده روس پروله‌تاری دیکتاتوراسی دوشمانلاری — قاندای قارایمز ؟

بزنك ملی مستقل تور کستان اوچون یوروتمه کده بولغان کوره‌شیمز تورکستان یاشلیغیغا ایشانچیمزغا اساسلانغان. بو کونگی شرائط آستندا فعال صورتده کوره‌ش یوروته آلورلق قابلیتده ایسکی کوچله‌ریمز په‌ك آز. یوق دیه‌رلك.

بز تور کستان یاش نسلینك ملی روحنده گی کوچ وه محکملکگه ایناناماسایدق مستقل ملی تور کستان غایه‌سی‌ده قوروق بر خیالدان عبارت بولوب قالار وه بو یولداگی کوره‌شنی‌ده یغیشتریب قویوش کیره‌ك بولور ایدی. یوق، بزنك تور کستان یاش نسلینك ملی روحنده گی کوچکه ایناچیمز په‌ك قوتلی‌در.

به‌لکی‌ده اونك قاتارلارندان بعضی بر یولدان آداشوچیلار حتی مرتدله‌رده چیقیب قالار. فقط قایسی بر دورده وه قایسی بر قافله ایچنده‌ن بونداییلاری چیقماغان ؟ بو هه‌ر زمان بولغان وه بولووی ممکن حادثه‌له‌رده‌ندر. فقط تور کستان یاشلیغینك اصل مه‌غزی، کوبچیلگی اوزینك «ملی مستقل تور کستان غایه‌سی» گه سارسیلماس بر ایمان بله‌ن باغلانغاندر.

ایمدیگه قدر تور کستانلیله‌رنی ساویت حکومتینك یاختاسیاستی وه قولخوزچیلیغیغا قارشو حرکتگه چاقیریب کیلمه‌کده بولغان بزله‌ر بو نقطه‌ده تور کستان یاشلارینی قوشون قاتاریغا کیریشکه چاقیرامز.

ایمدیلك کیره‌جه‌کله‌ری اوردو قیزیل قوشون بولسا هه‌م مه‌یلی.

ملی استقلال کوره‌شنده تورلو جنسده‌ن بیلگیله‌ر بله‌ن برگه او نسبتده میلتیق وه اوقچاچارلارغا ایگه بولغانلارگنه موفق بولاجاقلاردر.

ای تور کستان یاشلاری! هیچ قورقمای، اویله‌ب اوتورمه‌ی

قیزیل قوشون قاتارلاریغا کیریگز ، هه‌مده قوماندا یرله‌ری طلب ایتگز.

اوز ملی تورکستان اوردوگزنی توزوش اوچون تیریشیگز. او ایمدیلك قیزیل اوردو دیب آتالسادا ، بز اونك وقتی کیلگه‌نده حقیقی ملی تورکستان اوردوسی حالندا چیقیشیغا هیچ شبهه‌ایتمه‌یمز.

* * *

عیبلی‌نی تاپقانلارمش . . .

ساویت غازیتالاری تورکستانلیله‌ر بله‌ن کیلگینیدی روسله‌ر آراسندا ملی دوشمانچیلق وه تارتیشولارنك کوچه‌یب کیتکه‌نده‌ن سوك زمان‌لاردا یه‌نه‌ده کوبره‌ك اهمیت بیریب یازا باشلادیلار. بو کوره‌ش‌ایمدی گنه باشلانغان بر نه‌رسه ایمه‌سدر. بو ملی کوره‌شنك اوکتابر انقلا‌بینك 14 نچی ییلی بایرامی عرفه‌سنده بونداي کوچه‌یوب کیتیشی روس بولشه‌ویکله‌رینك «ساویت بایراغی آستندا خلقله‌ر قارداشلغی حکم سوره‌در» دیب اعلان ایتیب دنیانی آلدایتب یورگه‌ن قیزیل یالغانلارینی بر آزدا آچیق وه آیدین قیلیب کورسه‌تیب توروبدر. بو کوره‌شده بربریگه قارشی «روس شووینیزمی» بیله‌ن «تورکستان ملتچیلگی» تورگه‌ن. ساویت غازیتالارینك کتیردیگی خبرله‌رنی یا‌قیندان تیکشیریب «آنالیزه» ایتب قاراساق «تورکستان ملتچیلگی»‌نك آینوقسا ساویت حکومتینك یاختا سیاستیگه قارشو کوره‌ش ، «روس شووینیزمی»نك‌ده خصوصاً «یرلیله‌شتریش» مسئله‌سنده قار‌شولق کورسه‌تیش شکلنده تظاهر ایتمه‌کده بولغانلیغینی کوره‌مز.

«تورکستان ملتچیلگی» وه «روس شووینیزمی»نك بوروشده تظاهرینك اوزی‌ده‌کوب گنه نه‌رسه سویله‌یدر. ساویت حکومتینك یاختا سیاستی حقنده بز ییته‌رلك درجه‌ده یازوب کیلدك. اونگچون بو ییرده او مسئله اوستنده توختاب اوتوروشنی آرتیق تاپامز. ساویت حکومتینك یاختا سیاستیگه قارشو کوزه‌ش تورکستانلیله‌ر اوچون

كوندەليك مسئلەدر. بو كورەشنك سوڭ غايە وە هدفى توركستاننك اقتصادى وە سياسى استقلالىدر.

«روس شووينيزمى»نك بالخاصە «بيرليلەشترىش» ديديكلەرى توركستانليلەرگە اوز يورتينك أدارە ايشلەرندە بوكونگەچە بولغانندان برآز آرتيغراق اورون وە رول بيريش مسئلەسندە تظاهر ايتيشى بولسا بوتونلاى باشقا نەرسەدر.

باشليچا بو بربريگە قارشى تورگەن كوچلەرنك عنصرلەرينى بر ساليشتريب كورەيليك. «توركستان ملتچيلگى»نك عناصرينى طبيعى «باى وە موشتومزورلەر»، «ملتچى ضياليلەر» وە بونلارنك تأثيريگە بيريلگەن بر قسم دهقانلار بلەن بر قسم فرقە اعضالارى تشكيل ايتەدرلەر. «اورتا آسيا بيوروسى» باشلوغى باومان(Baumann)نك شهادتى بويونچە، تاشكند دارالفنونى اوقوچيلارى آراسندا پاختا سياستيگە دوشمانچيلق فكرى بوتون شدتى بلەن حكم سورمەكدە ايمش. بو قومونيست دارالفنونينك توركستانلى طلبەلەرى «ياش توركستان» صحيفەلەرندە نقل ايتلگەن لەنين‌نك هەر بر غيرى روس ملتنك روسيەدەن آيريليب اوز باشيغا دولت قوروب ياشاش حقيگە ايگە بولغانلغى حقندەگى سوزينى تكرارلاب «مەنە بز لەنين‌نك بو ملى سياستيگە طرفدارمز. ساويت حكومتينك پاختا سياستيگە بولسا بوتونلاى قارشيمز» ديرلەر ايمش.

مەنە خصوصاً بو انقلابچى لەنينيزم آهنك وە رغشەلەرى آستندا تربيە ايتلمەكدە بولغان توركستان ياشلارينك «ملتچى بايلار فكرى» تأثيرى آستندا قالوب پاختا سياستيگە قارشو چيقيشلارى اورتا آسيا بيوروسى باشنداگى موسقوالى «آغالار»نى جودەيەم چوچيتوب يوبارغان.

مەنە ايمدى آچيق كوروب تورەسزكە «توركستان ملتچيلگى» دائرەسى اولدقچە كينگ وە كوچليدر.

«روس شووينيستلەرى» دائرەسىدە بوندان آزكينگ ايمەس. «پراودا ووستوكا» غازيتاسى (30 آوغوست) بو «روس شووينيست-

لگی» قاتارینی شوندای کورسەتەدر: «شهرلەردەگی کیچیك بر ژوآزی، سابق مأمورلەر طبقەسی، بیلەرمەنلەر (یعنی روس ضیالیلەری) نك بعضی قسملەری، موشتومزورلار وە پرولەتاریاتنك آرقادا قالغان قسمی. باومان 5 نچی ایپولدە سویلەگەن نطقندە بونلەرنك أوستیگە بر قسم روس فرقەلیلەرنیدە آرتیریب قوشوب قویغان.

باشقا سوز بلەن ئەیتکەندە اوکتابر انقلابینك 14 نچی ییلینی بایرام ایتەر آلدندا قارشودا بربریگە دوشمان ایکی کوچنك قاتار-قاتار توزولوب قانلی برکورەش یوروتمەکدە بولغانلیغنی کورەمز. «تورکستان ملتچیلەری» اوز ئەکمەکلەرینی اوز یورتندە حاضرلاش حقینی مدافعە ایتەدر وە اونگچون کورەشەدرلەر. «روس شووینیز-می» ایسە روس پرولەتاری دیکتاتوراسی هەگەمونیسی (باسقینلغی) آستندا بولسادا تورکستانلیلەرنی اوز یورتی أدارەسی ایشندە موسقوا مأمورلەری صفتندەدە اشتراك ایتدیرمەسلك اوچون تیریشەدرلەر. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی عمومی صورتدە «روس شووینیستـ-لەری» فرقە طرفندەن کیچیریلمەکدە بولغان ساویت ملی سیاستیگە قارشو مقاومتلەرینی کوچەیتردیلەر» دیدر. بو بوتونلەی یالغان. مسئلە بوندای ایمەس. «روس شووینیستلەری» بولشەویکلەرنك ملی سیا-ستیگە ایمەس، اونك یالغز بر قسمیگەگنە قارشولق کورسەتەدرلەر.

مثلا: «روس شووینیستلەری» ساویت حکومتینك یاختا سیاستینی عینیلە قبول ایتەدرلەر. بولشەویکلەرنك تورکستاندەگی ملی سیاستینك اساسی دیمەك بولغان بو پاختا سیاستی تورکستانلیلەرنی قول وە آیاغی باغلی قول قیلیب تورکستانی أبدی بر روسیە مستملکەسی حالیغا قویوشدان عبارتدر.

«روس شووینیستلەری» یالغز «ییرلیلەشتریش» سیاستیگە، یعنی تورکستانلیلەرنك موسقوا حکومتینك عادی مأمورلەری صفتی بلەن بولسادا اوز یورتی أدارەسندە اشتراکلەریگە مانع بولادرلار.

ایمدی ساویت حکومتینك بو «تورکستان ملتچیلگی» وە

«روس شوۋینیزمی»گه قارشو قاندای يوللار بلەن کورەشمەکدە بولغانلیغینی کورەیلك. پاختا سیاستیگه قارشولق قیلغانی اوچون تورکستان ملتچیسینك مالی-ملکی آلینوب اوزی قارانغی زندانلاردا چورتولمەکدە، تورلو استقامتلەردە سورگونگه یوباریلماقدا، نان وە باشقا نەرسە آلیش حقندەن محروم ایتیلمەکدە حتی اعدام ایتیلمەکدەدر.

«روس شوۋینیستلەری»گه قارشو توتولگەن یول بولسا بوتونلای باشقاچادر. تورکستان «تراقتورچیلارینك روس ایشچیلەری طرفندەن ماسقارا-حقارت ایتیلیشی بر طرفدە تورسون، هەر کون تایاق یيمەکدە» بولغانلیغنی باومان‌نك اوزی تصدیق ایتمەکدەدر. («پراودا ووستوکا»نك 12 اییول نومروسی). بو وضعیت قارشوسندا «روس شوۋینیستلەری»نك «بیرلیلەشتریش»گه قارشو کورەشی بالا اویونی کەبی بر نەرسە بولوب قالادر. بو شوۋینیست هولیگانلارغا حکومت وە فرقە دائرەلەری اورتاقلق تنبیهی قیلادرلار. سوڭ درجەدە آغیر هولیگانلق ایتکەنلەرنی «اورتاقلق محکمەسیگه» بیرەدرلەر. اودە بو هولیگانلارنی آقلاب چیقارادر. آڭ بولماغاندا آقلاب چیقاریش يوللاری تاپیلمای قالغاندا بر یيردەن ایکنچی اورونگه کوچورەدرلەر.

پرولەتار تیلندە ایمەس توغری انسانلار تیلندە بوگا «جنایتنی تشویق، ترویج ایتش» دیدرلەر. ایشنك آڭ قیزیق یيری‌دە «پراودا ووستوکا» غازیتاسینك بو روس شوۋینیستلەریگه نصیحت یرندە لەنین‌نك ایسکیب اونوتیلوب کیتکەن بر مکتوبینی کتیریشیدر. 1919 نچی ییلی سوڭلارندا تورکستاندەگی روس قوممونیستلەریگه خطاباً یازیلغان بو مکتوبندە لەنین اوز مریدلەرینی «تورکستانلیلەر بلەن دوستانە معاملەگه» چاقیرادر.

موسقوا بولشەویکلەرندە نە اویات، نە انصاف وە نەدە وجدان بار. بز لەنین‌نك بو مکتوبی تأریخینی جودە یاخشی بیلەمز. تور-

کستانده او کتابر انقلابی تأریخینی یازوچی بولشه‌ویك تاریخچیسی گه‌ـ
ئورگی سافاروف بومکتوبده‌ن بحث ایته‌رکه‌ن تورکستانده‌گی روس
بولشه‌ویکله‌رینك بومکتوبکه بویسنیشده‌ن بوتونله‌ی باس تارتقانلقلاری
یر طرفده تورسون اونی نشر هه‌م ایتمه‌گه‌نلکله‌رینی سوی‌یله‌یدر.

فرقه بویوروقلاریندان آزگنه بولسا هه‌م آیریلغان انسانلارنی
یوزله‌ر، میگله‌ر بله‌ن أولومگه یوباریشدان هیچ تیسکینمه‌گه‌ن له‌نین
وه اونك فرقه قومیته‌سی بو حادثه قارشوسندا تاووشلارینی هه‌م
چیقارمادیلار.

بوکونده روس شووینیزمینك اوسیشینی کورمه‌کده بولغان
«پراودا ووستوکا» غازیتاسی مه‌نه شو موسقوا بولشه‌ویکله‌رینك
اولچاوسز یوزسزلك، بوقاله‌مونلکله‌ری وه موسقوا له‌نینچیله‌رینك
اویاتسز یالغانچیلقلاریغا شهادت ایتشده‌ن باشقا بر معنی وه اهمیتی
بولماغان شو چیرکین کاغد پارچاسینی ایسله‌تیش بله‌ن کفایتله‌نه‌در.

«تورکستان ملتچیله‌ری» وه «روس شووینیستله‌ری» گناهلا‌ـ
رینی ساناب چیقغاندان سوك اورتا آسیا بیوروسی غازیتاسی (30
نچی آوغوست نومروسنده) بو ملتله‌ر دوشمانچیلیغینك وه خصوصاً
تورکستان تراقتورچیلارینی تایاقلاب یورگه‌ن روس ایشچیله‌رینك
اصل گناهکارینی، عیبلیسینی تابماقچی بولادر وه تاپادر.

آگلاشیلغانیچا بولارنك هه‌ممه‌سنده تورکستانلی «بایلار»،
«موشتومی‌زورلار» وه مصطفی چوقای بله‌ن اونك طرفدارلاری
عیبلی ایمشله‌ر!...

آگلاشیلغان «یه‌گی تورکستان» وه «یاش تورکستان» باشدا
بولغان حالدا بزله‌ر یالغوز تاشکند دارالفنونده‌گی تورکستانلی
طلبه‌له‌رنك یاختا سیاستی علیهنده بولغانلاری اوچون گنه ایمه‌س،
تورکستانلی تراقتورچیلار وه ایشچیله‌رنك شووینیست روس ایشچی‌ـ
له‌ری تامانندان تایاقلانیشلارندادا عیبلی ایمشمز.

گویا «یه‌گی تورکستان» وه «یاش تورکستان» بولماسایدی،

تورکستانلیله‌ر سوزسز ، تاووشسز بولشه‌ویك پاختا سیاستیگه بویون ایگیب اوزله‌رینی ابدی مستملکه قولی ایتیشکه یارده‌م هه‌م ایته‌رله‌ر ایکه‌ن. «یه‌گی تورکستان» وه «یاش تورکستان» بولماسایدی ، «جومرد» روس شووینیستله‌ری سوزسز ، گه‌پسز اوزله‌رینك آمرلق ، قوماندانلق اورونله‌رینی قولایغنا تورکستانلیله‌رگه‌تا پشیرارلارایکه‌ن.

مه‌نه اورتا آسیا بیوروسی غازیتاسی ملی دوشمانچیلق تأریخینی بوندای تصویر وه ایضاح ایته‌در ، عیبلی‌نی تاپقان بولادر.

چوقای اوغلی مصطفی

* * *

تورکستانده 16نچی ییلغی قوزغالیش

(15 ییللغی مناسبتیله)

اجتماعی بنیه‌سی چوروك بولغان چارلق روسیه‌سی دنیا سوغیشیغادا حسابسز کیرگه‌ن وه سوغیشنك باشندایاق آقسی باشلاغان ایدی. تورکستان خلقی بولسا بو سوغیشنی چارلق روسیه‌سینك زوالی وه اوز قورتولوشینك بر باشلانغیچی دیب قارار ایدی. تورکستان اهالیسنده‌گی بو احوال روحیه‌نی جوده یاخشی کورمه‌کده بولغان روسیه حکومتی محلی أداره‌له‌ری بولسا ظلم وه تضییقنك شدتینی کون کونده‌ن آرتیرالار ایدی. اهالینك کوزینی قورقوتماق ، سوغیشدا مغلوب بولماقدا بولغان روسیه‌نك اهالی کوزنده‌ن توشمه‌سلگینی تأمین اوچون هه‌ر تورلو وسائطگه قول اوزاتیلغان ایدی. تورکستان خلقی بولسا روسیه‌نك مغلوبیتی اوچون دعا ایتمه‌کده ایدی. قارانغی اویله‌رده تویلانوب «سه‌وه‌غیچ تجربه‌سی» ، «قوما لاق فالی» که‌بی نه‌رسه‌له‌ر بله‌ن مشغول بولوش بر طرفده تورسون ، حکومت أداره‌له‌ری طرفده‌ن تویلانغان مجلسله‌رده «دعاگه قالغان کون قورسون» دیگه‌ن پیچیگله‌رده آچیقدان آچیق سویله‌نمه‌کده ایدی.

تورکستان خلقی بله‌ن روس أداره‌سی آراسندا منفعت قارشو-

لغی وه روح آیریلغندان توقتان بو کیرکینلك كون كوندن كوچه یمه كده ایكه‌ن 1916 نچی یبلی 25 ایون تأریخلی مشهور چار أراده‌سی چیقیب قالدی. بو «آق پادشاه» أراده‌سنده روسیه قولی آستندا بولوب او زمانگه قدر عسکری خدمتکه آلینماغان شرقلی وه آسیالی خلقله‌رنك 19 بله‌ن 43 یاش آراسنداگی ایرکه‌كله‌ری سوغیشنك دوامی مدتنچه سوغیش جبهه‌سنده وه مملکت ایچنده دولتنی مدافعه وه قوراللاش اوچون کیره‌كلی ایشله‌رگه تارتیلادر، دیبلمه‌كده ایدی. بو حکمنك آستیغا کیرگه‌ن أولكه، دائره‌له‌ر سانالارکه‌ن سیردریا، فه‌رغانه، سمرقند، آقمولا، سه‌مه‌ی، یدی‌سو، اورال، تورغای وه زاقاسپی دیب یورتمزنك او زمان بلاواسطه روس أداره‌سی آستندا بولغان قسمله‌ری سانالوب چیقیلماقدا ایدی.

بو چار أراده‌سی چیقار‌ـچیقماس توركستاننك هه‌ر طرفده ناراضیلق أثرله‌ری کوروله باشلادی. بوننك اوستیگه بوتون أولكه‌نی ادارهٔ عرفیه حالندا اعلان ایتش، توركستانلیله‌رگه تیمر یوللاردا یوریشنی منع ایتش که‌بی بربرینی تعقیب ایتکه‌ن شدتلی تدبیرله‌رده هیجاننی حدنده‌ن زیاده آرتیروب یوباردی. نهایت بو ناراضیلق وه هیجان آچیق بر عصیان شکلینی آلدی.

1916 نچی یبلی قوزغالانی 11 نچی ایپولده تاشکند ایسکی شهر پولیس أداره‌سی باغچه‌سنده توپلانغان خلق كتله‌سی نمایشی بله‌ن باشلانادر. «ایشچی بیرمه‌یمز»، «لاشمانغا بارمایمز» دیب پولیس اداره‌سی قارشوسندا توپلانغان خلق كتله‌سی پولیس باشلوغینك قنا‌ـ عتلاندیرارلق ایضاحات وه تأمینات بیریشینی طلب ایتدی. پولیس أداره‌سی بو خلق كتله‌سینك احوال روحیه‌سنی نظرده توتمه‌دی. كوچ بله‌ن تهدید ایتدی، اوق آتدی. بوننك اوستیگه هیجانی بوتونله‌ی کوپوروب کیتکه‌ن خلق پولیس أداره‌خانه‌سیگه تاش یاغدیرا باشلا‌ـ دی. پولیس أداره‌سی بونی‌ده سلاح آتشی بله‌ن قارشولادی. هه‌ر طرفده سلاح تاووشلاری چیكله‌شی بله‌ن برآن ایچنده تورلی آدمله‌ر

یارا لانوب یبرگه توشدیلەر. حادثەنك سوگنده پولیس أدارەسی حولیسنده 6 أدمنك جسدی قالدی. بر قانچا یارا لانغانلارنی جماعت ایچندەن تانیشلاری آلوب کیتدیلەر. بو شهید توشوچیلەردەن برنچی-سینك اوز اوغلینی لاشماندان قوتقاریش نیتیله کیلگەن وه سوزینی تیگلەیدرگەن بر آدم تاپالماسدان هیجانی آرتوب پولیس أدارەخانه-سیگه طرف یوگورارکەن پولیس باشلوغینك اوز قولی بلەن أولدیریلگەن بر خاتون بولغانلیغینی روایت ایتەدرلەر! قانلی حادثه چاقماق یاقتیسی تیزلگنده شهرنك هەر طرفیگه یاییلدی. عادتا بوتون شهر آیاقلاندی. آرادا ایسکی شهر پولیس أدارەخانەسی بلەن یەگی شهر آراسنداگی مناسباتنی کیسیش تیلیفون وه تیلگراف سیم-لەرینی اوزیش کەبی تشبثلەرده بولونوچیلەر کوب ایدی. بر قانچا ساعت سوگرا یەگی شهردەن توشکەن عسکری کوچلەر توپلانغان خلقنی زور بلەن تارقاتا بیلدیلەر. درحال فعالیتگه کیچکەن أداره کوب گنه کشیلەرنی قولغا آلوب بولاردان 5 کشینی اعدامگه محکوم ایتدی.

أولکه مرکزی تاشکندده چیققان بو حادثەنك خبری هەر طرفکه یاییلدی. بو حادثەنی بر عصیان سیغنالی (بەلگیسی، اشاره-سی) دیب اویلەگەن اطراف و لایتلەر اهالیسی ایچنده هیجان دهاده قوتلەنوب حرکت عادتا بر عصیان شکلینی آلدی. بویوك شهرلەردەن توتمش ایگ کیچیك قیشلاقلارغا قدر تأثیر ایتدی. فقط تأسف که آشاغیداگی تفصیلاتدان هەم کورەجەگیمز وجهله روسلەر هەر طرفده چیققان قوزغالانی باشقا طرفلەر بلەن باغلانیشغا یول قویماسدان «محلی بر وضعیت» گه کیرتیب، چیقدیغی یرنده یاتیرا بیلیش یولینی توتدیلەر وه بونی بەجەردیلەر.

اوزی پەك نازیك وضعیتده تورگەن روسیه حکومتی دائرەسنده ایشنك دها کینگ مقیاسده وخیم بر شکل آلیش اندیشەسی توغدی. بو فرمانی قان توکمەسدەن ایشکه آشیریش چاره لاری قیدیریلدی.

اوزون مدت تورکستانده تورلو مأموریتلەرده بولونمش یرلی خلقنك احوال روحیەسینی وه مملکت وضعیتینی هەم شرائطینی یاقیندان تانیمش مشهور گەنەرال قوروپاتکین کیگ حقوقلی والی وه عسکری قوماندان قیلینب تعیین ایتلدی.

قوروپاتکین تورکستانگه کیلیر کیلمەس بو یرده گی وضعیتنك آغیرلیغینی کوردی. تورکستاننك هەر طرفدەن مصلحت اوچون چاقیردیغی شخصلەرنك خلق احوال روحیەسی حقندەگی سوزلەرینی تیگلەگەندەن سوك بر بیاننامه نشر ایتمەك مجبوریتنده قالدی. بو بیاننامەسنده قوروپاتکین پادشاه فرمانی بویونچه آلینیشی لازم بولغان ایشچیلەرنك ساناغینی آزایتوب 220 میگگه توشوردی. بو مقدار ولایتلەر آراسندا شوندای تقسیم ایتیلەجەکدی:

سیردریا ولایتی — 60 میگ، سمرقند ولایتی — 32 میگ 407، فەرغانه ولایتی — 51 میگ 233، یدی‌سو ولایتی — 43 میگ، ماورای قاسپی ولایتی — 13 میگ 830 کیشی بیرەجەك ایدی.

قوروپاتکین روسیەنك پاختاغا بولغان احتیاجینی وه پاختا ایشلەری اوچون بیلەرمەن ایشچیلەرکیره کلگینی نظرده توتوب فەرغانه ولایتی بلەن سمرقند وه سیردریا ولایتلەرینك بعضی قسملەری حصەسینی آزالتوب، بوتامانلاردان کەمەیتریلگەن 40 میگ قدر ایشچینی کوبچیلگی کوچەبه مالدارلار بولغان دائرەلەر اوستیگه یوکلەتدی. قوروپاتکیننك بو سیاستی حقیقی بر شیطانلق ایدی. او بو حرکتی بلەن تورکستان کوچەبەلەری (قازاق-قیرغیزلاری) ایله پاختاچی دهقانلاری (اوزبیکلەر) آراسینی بوزماقچی ایدی. قوروپاتکیننك ایستەدیگی بولمادی. تورکستانلیلەرنك آراسی بوزولمادی هەم بیاننامەسندەن کوتدیگی تینچلك تأمین ایتیله‌آلمادی. تاشکند حادثەسی خبری اطرافگه یاییلیب هەر طرفدەن آرقا آرقاغا قوزغالان خبرلەری کیله باشلادی. سیردریا و لایتینك تورلو دائرەلەرنده بویوك‌

کیچیك اولماق اوزره شدتلی تورلو قوزغالانلار بولوب آلدی. ایگ شدتلیلەری طبیعی چیمکند وه آولیاآتا کەبی اطرافی کوچەبە-لەر بلەن مسکون بولغان قضالاردا ایدی. تاشکند خبری فەرغانه وه سمرقند ولایتی اهالیسنی یەنەدە کوبرەك قیزدیریب یوباردی. فقط فەرغانەنك او زمانگی حربی والیسی «گیپپیئوس» "Gippius„ اوز امرنامەلەرنده وه تورلو یرلەرده سویلەگەن نطقلەرنده یرلی اهالینك روحینی اوخشایدرغان بر لسان یوروتکەن ایدی. موفقیتلی چیقغان بولیشیغا رغماً اونك بو حرکتی تورکستان والی عمومیسی یەرو-فەیەفنك خوشیغا کیتمەدی. او گیپپیئوس ارادەسی پادشاهنك معنا-سینی اخلال وه اهمیتنی اسقاط ایتدی دیب گیپپیئوس طرفدەن کو-رولگەن بوتون تدبیرلەرنی بتیریب اوزینیدە یرندەن عزل ایتدی.

فەرغانەگە یەگی کیلگەن والی ایوانوفدە طبیعی یەروفەیەفنك أرادۀ همایوننك مقصد وه مفهومیگە موافق دیب بیرگەن تعلیماتی بویونچە شدتلی تدبیرلەر کوردی. بونك تأثیری آستندا وضعیت یەنەدە شدت-لیراق صورتده آتشلانا باشلادی. هەر طرفده خلق حکومت مأمور-لەریگە هجوم ایتدی. تورلو مأمورلەر خلق کتلەسی طرفدەن أولدیر-یلیب تاشلاندی. حتی مارغیلان اطرافنداگی قیشلاقلاردان اوی-سپرونلەر آتلانوب والینی «اولاق قیلیب تارتیشیب کتیریش» اوبی بلەن فەرغانه شهری یولینی توتدیلەر وه عسکری کوچلەرنك مقابلە-سی بلەن گنه قایتدیلار.

سمرقند ولایتینك تورلو یرلەرنده بولوب اوتکەن قوزغالان-لارنك ایگ مهمی شبهەسز «جزاخ» عصیانی ایدی. هەر طرفده بولغانیدیك بو یرده هەم اهالی روس ادارەلەرینك طلبیگە جواب بیریشنی تاشکنددەن کیلەدرگەن خبرگە موقوف توتمەکدە ایدی. هیجان ایچندە خبرکوتولمەکدە ایکەن تاشکند پولیسی ادارەسندە-گی حادثەنی کوروب نتیجەنی بیلمەسدەن یولغا توشکەن بر یولچی «تاشکند عصیان بایراغی کوتەردی» دیگەن خبرکتیردی. بو خبرنی

آلیر-آلماس جزاخ اهالیسی روس اداره‌له‌رینك طلبیگه دوشمانچیلق حرکتی بله‌ن جواب بیردی. هه‌ر طرفده روس مأمورله‌ری حتی اهالیسیگه قارشو دوشمانانه وضعیت آلندی. قضا باشلوغی (قائم‌مقام) هیجان ایچنده توپلانماقدا بولغان خلقنی تارقاتیش اوچون قول آستنداگی قوتله‌ر بله‌ن اهالی اوستیگه یورودی. خلقده بونلارنی اوراب آلوب بوتونیسینی اوروب أولدیردی.. ایش بو قدر بله‌نده بیتمه‌دی. شهرنك یاقنیندان کیچکه‌ن تیمیر یولنی وه استاسیونتی بوزوب تاشلادی. تورکستانتی مستقل بر مملکت قیلیب اعلان ایتدی وه عبدالجبار اوغلی عبدالرحمان خواجه دیگه‌ن بر ایشانتی جزاخ بیگی قیلیب کوته‌ردی.

بو حادثه روس أدارەسی دائره‌سنده قورقو وه هیجانتی بوتونله‌ی آرتیریب یوباردی. جدی تدبیرله‌ر کورولە باشلاندی. «جزاخ» عاصیلارینی تأدیب اوچون یه‌گیده‌ن فه‌رغانه والیسی تعیین ایتیلگه‌ن سابق خوجند قضا باشلوغی میرآلای ایوانوفنك قولی آستندا عسکری کوچله‌ر یوباریلدی. 3 نچی آوغوستده روس قوتله‌ری جزاخلیلار بله‌ن قارشو لاشدیلار. منتظم کوچگه ایگه بولغان ایوانوف یالغز عاصیلارنی گنه ایمه‌س، کیچیك معصوم بالالار، اویله‌زده‌گی گناهسز خاتونلاردا داخل بولغان حالدا بوتون اهالینی قیریب، دربدر ایتوب شهرنی ییر بله‌ن یه‌کسان ایتدیردی. اون میگده‌ن آرتیق خلق أولدیریلدی. جزاخ حادثه‌سنده‌ن سوگرا روس أداره‌له‌ری بوتونله‌ی شدتله‌رینی آرتیروب اولکه‌نك هه‌ر طرفنده حربی محکمه‌له‌ر شدتلی جزالار بله‌ن فعالیتله‌رینی کوچه‌یتدیله‌ر.

لاشمان خبری تورکمه‌نله‌ر ایچنده‌ده هه‌ر طرفده بر تورلو قارشولانمادی. بر قانچا تورکمه‌ن ایلله‌ری اوزله‌رینك جبهه آرقاسندا بیل وه کیتمه‌ن بله‌ن قارا ایش کوریش مجبوریتنده بولغانلقلاردان شکایت ایتدیله‌ر. بعضیله‌ری اوزله‌رینك سلاحلی خدمتکه آلینیشلارینی سوره‌دیله‌ر. باشقالاری‌ده بو ایشچی مسئله‌سینی پول وه مال

تولاویگه ئه‌یله‌نتریشنی سوره‌دیله‌ر. بوتون بو تکلیفله‌رنك رد ایتیلیشی اهالینك عصبیت وه هیجانینی بوتونله‌ی آرتیروب یوباردی. بو هیجانینك آرتیشندان قورققان محلی أداره‌له‌ر، یالغاندان بولسا هه‌م تورکمه‌نله‌رنك سلاحلی خدمتکه آلینیشلارینك قبول ایتیلگه‌نلگی که‌بی فکرله‌رنی سویله‌ب یوپاتوب تورمه‌کچی بولدیلار. حقیقتاًده بو یوپاتیش وعده‌له‌ریگه اینانوب ایشچی بیریشنی قبول ایته باشلاغان ایلله‌رده بولدی.

ماورای قاسپی (بوکونگی تورکمه‌نستان)نك عصیان ماهیتنده بولغان قوزغالانی قیزیل‌سو (قراسناوودسك) قضاسنده‌گی کوچه‌به یومودله‌ر ایچنده باشلاندی. تورکمه‌نله‌ر آراسنداگی غلیانك تور-کستانك باشقا قسمله‌رنده چیققان حرکتله‌رده‌ن فرقی‌ده بویرده‌گی حرکتنك اولدوقچا منتظم، متشکل سلاحلی بر قوزغالان بولغانلغی وه روس أداره‌له‌رینی شدتلی صورتده قورقوتغانلغیدر. یومودعصیانی روس أداره‌سینی حقیقتاًده جدی بر تهلکه قارشوسندا قویمشدی. بو یومودله‌ر ایچنده باشلانمش حرکتنك تیز ولایتنك هه‌ر تامانیغا یاییلیشی سیزیله باشلادی. تورلو دائره‌له‌رده روس اداره‌سینك انتظام وه آسایشینی اخلال فکریگه توشمش حرکتله‌رکوپه‌یدی. کوپروك-له‌ر، یوللار داغتیلدی. ته‌له‌غراف وه ته‌له‌فون سیمله‌ری اوزولوب تیره‌کله‌ری ییقیتیلدی.

نویابر (تشرین ثانی) اورتالارندا قوروپاتکین سیردریا والیسی مادریدوف قوماندسی آستندا 8000 عسکر، 18 توپ وه 17 اوق-چاچارلق بر جزا قوتی یوباردی. بو قوتنك احتیاجی اوچون باشدا-یاق تورکمه‌نله‌رده‌ن کوچ بله‌ن 1500 تویه وه‌کلی مقدارده آزوق آلیندی...

جزا دسته‌له‌رینك حرکات پلانی تورکستانلیله‌رنی تینچله‌ندیریش اوچون مولایم تیللی بیانات نشر ایتیب یورگه‌ن قوروپاتکین طرفنده‌ن قویوداغیچا بیلگیله‌نه‌در:

سوغیشدا أولدیریلمه‌گه‌ن قوزغالان باشلوقلاری هه‌ر حالدا توتولمه‌لیدرله‌ر. اوتلی وه اوتسز بوتون سلاحله‌ر تویلاتسین. عصیان-چیلارنك بوتون آتلاری وه باشقا جنس مالی، یورتله‌رینك یارمیسی آلینسین. کوچه‌به‌له‌ر یوره‌درگه‌ن چوللارداگی قودوقلار کومو-لسون. عاصیلارنی اوراب آلیش اوچون بوتون چاره‌لار کورولسون.
مه‌نه قوروپاتکین طرفنده‌ن بیریلگه‌ن بو تعلیماتنی مادریدوف‌شاشیلنچ بله‌ن به‌جه‌ریشکه کیرمشدی. بو عصیانده تورکمه‌نله‌رنك انسان وه مال ضایعاتلاری اولچاو قابول ایتمه‌یدرگه‌ن درجه‌ده کوب ایدی. مادر-یدوف عشق آبادده ایکه‌ن عاصیلاردان 3200 میلتیق، 780 آت، 4800 تویه، 75 میگ قوی، 2500 سیگیر وه 500 اوی آلغانلینی یازادر. طبیعی بوراده کورسه‌تیلگه‌ن مقدار آنجاق مادریدوف‌نك أداره‌سیگه کیلیب کیرگه‌نله‌ریدر. اونگه کیلیب یتکونچه یوق بولغان، تالان ایتیلگه‌نله‌رنك حسابینی الله بیلسین. هه‌له ایران توپراغیغا اوتوب یومودله‌رنی تعقیب بله‌ن مشغول ایکه‌ن ایتلگه‌ن یاغمالارنك اوزی باشقا بر حسابدر. قیسقاسی تورکمه‌ن-یومودله‌ر چینده‌نده قوروپاتکین‌نك دیدیگی که‌بی «قیمیللی آلمایدرغان» درجه‌ده سو-یولوب تالاندیلار. (سوگی کیله‌جه‌ك سانده)   تیمور اوغلی

* * *

ساویتلار «جنتی» نده

اوز استیلالاری آستیداگی مملکتله‌رگه قارشو دنیاده هیچ بر دولتنك تطبیق ایتمه‌دیگی وحشی مستملکه‌چیلك سیاستینی یوروتمه‌کده بولغان روسیه بولشه‌ویکله‌ری، بو مملکتله‌رنك بایلیغینی وه او یرله‌رده یاشاوچی ملتله‌رنك کوچینی فاحش بر صورتده استثمار ایتوب روسیه‌نك راحتی اوچون موسقواغا تاشیماقدادرلار. اونلار بو یول بله‌ن تویلادیقلاری میلیونلارچا آقچانی اجنبی مملکتله‌رده «جهان انقلابی» وه «بولشه‌ویزم» پروپاغاندالاری اوچون صرف

ایتوب ، بالخاصه غرب مملکتلەرندەگی فقرا طبقەغا بولشەویکسیستە-
می سایەسندە ساویتلار مملکتینك بر «جنت» حالیغا ئەیلەنگەنی وە
او پیردەگی انسانلارنك بولشەویکلکدەن جودە ممنون بولغانی
فکرینی بیرمەکچی بولادرلار.

بولشەویك پروپاغانداچیلارینك روسیە حقندەغی ایس کیتکیز
گوچی «ماصال» لارینی تیگلەگەن وە یا اوقوغانلاردان بالخاصە
ایشسزلەرنك آراسندا او ماصاللارغا ایناندیراغانلار یوق ایمەسدر.

حالبوکە حال حاضردە دنیانك هەر تاماندا آغر بر مالی وە
اقتصادی بحران حکم سورمەکدە بولغانیغا قاراماسدان ، هیچ بر
مملکتدە ساویتلار مملکتندەگی کەبی تیریکچیلك قیینلغی وە قحطلق
یوقدر. ساویتلار مملکتندە اهالینك کوپی برآیدا بر مرتبە هەم ئەت
(گوشت) یوزینی کورمەیدر؛ یاشاماق اوچون ایگ ضروری بولغان
نەرسەلەر هەم تاپیلمایدر. هەر نەرسە قارتا اصولی ایلە تقسیم ایتلەدر.
بر قاداق نان اوچون انسانلار ساعتلارچا نوبتدە تورمەك مجبوریتندە-
درلەر. بو قارت اصولندەن استفادە ایتوچیلەرنك سانی بوتون اتفاق
داخلندە فقط اون میلیون قاداردر. قالغان 140 میلیون چەمەسندە
اهالی اوز احتیاج ضروریەسینی بازاردان تأمین ایتمەك مجبوریتندەدر.
بازاردا ایسە سربست سوداغا اذن یوق؛ کیچیك مقداردە آلیش-
ساتیشغا رخصت بیریلسەدە بر قانچا ضروری نەرسەلەر اصلا تاپیلمای-
در؛ تاپیلغان چاغدادا اولارنی بازار بهاسی بلەن ساتوب آلیشغا
اهالینك قدرتی یوقدر. بو فلاکت وە سفالتگە ایگ کوب معروض
قالدیریلغان أولکە تورکستاندر. اونك اوچون ، امکانینی تاپقانلار
قونشو مملکتلەرگە هجرت ایتمەکدەدرلەر.

بولشەویکلەر یالغاندان ، یالغز ساویتلار اتفاقندە ایمەس ، بوتون
دنیادە شوندای قحطچیلق وە قیمتچیلك بار ایکەنلگینی وە قاپیتالیست
مملکتلەردە داهادە یامانراق بولغانینی سویلەب اهالینی آلداماقدا-
درلار. اجنبی مملکتلەر حقندە توغرو معلومات آلماق امکانندە بولما-

غان اهالی ، بولشەویکلەرنك بوندای یالغانلاریغا ایناناماق مجبوریتندە قالوب برآز تسلی تاپادرلار.

بولشەویکلەرنك بر تاماندان اجنبی مملکتلەردە پروپاغاندا یوروتمەك ، دیگر تاماندان اوز حاکمیتلەری آستنداغی صبر وە تحملی بیتکەن اهالینك تاووشینی کیسمەك اوچون تاراتقان بو ایکی طرفلی یالغانلارینی آچیق کورسەتمەك اوچون، آلمانچا «کولنیشە ایللوستریرتە تسایتونغ» هافتالق رسملی مجموعەسینك اوتکەن ییل 50 نچی ساندا باسقان وە دنیانك بربرندەن فرقلی اوچ بویوك شهرندەگی حیات شرائط وە بهالەرینی مقایسە ایتوب کورسەتکەن رقملەرندەن بعضیسینی توبەندە قید ایتەمز. بو مقایسە اوچون مثال قیلینیب آلنغان شهرلەر آلمانیانك ایگ بویوك شهری وە دولت مرکزی بولغان بەرلین، ساویتلار اتفاقینك ایگ بویوك شهری وە باش مرکزی بولغان موسقوا وە شمالی آمریقانك ایگ بویوك شهری بولغان نیویورقدر.

توبەندەگی رقملەر آلمان مارقینی افادە ایتەدرلەر. بر آلمان مارقی 47 تیندر.

	بەرلیندە	نیویورقدە	موسقوادا	
			قارت بیلەن :	بازاردا :
اوچ بولمادان عبارت بر اوی نك آیلیق کیراسی	95—55	380	**650**	
50 کیلوغرام کومور (برکیلوغرام ایکی یاریم قاداق)	1,80	3,—	**54** (*)	
تاییار کییم (کیشیلەر اوچون)	80	150—130	216—108	**1.700** مارق
بر جفت آیاق قابی (بەتینکە)	20	25	25	**320**
بر دانە صابون	0,30	0,65	2—0,30	17—13
یاریم کیلوغرام نان	0,194	0,4	0,22	1,08
» » مال ئەتی	1,45—1,10	1,—	0,98	**6,50**
» » ساری یاغ	1,66	2,10	3,40	**21,60**

(*) بر سارجین اوتونی اویکە تاشو کیراسی اوچون علیحدە 54 مارق تولەمەك لازم .

	بەرلین دە	نیویورق دە	موسقوادا قارت بیلەن :	بازاردا :
« « شکر (قند)	0,285	0,25	0,60	**5,30** مارق
1 لیترە سوت	0,30	0,60	0,52	**2,70**
1 آشخانەلەردە (رستوراندە)				
بر کیشی اوچون ییمەك	1,50	3.—	2,50--0,90	**13,00**
یاریم کیلوغرام چای	3,5 دەن باشلاب	2,1--4,20	7,5	**65**

بو معلومات مذکور مجموعەدە بوندەن اون آی ایلگەری باسیلغان بولسادا ، اهمیتنی حالا یوقاتماغان؛ چونکە بو اون آی ایچندە ساویتلار مملکتندەگی وضعیت ذرەچە هەم توزەلمەی ، حتی برآز داها یامانلاشقان. آلمانچا «فرانقفورتەر تسایتونغ» غازیتاسینك بو ییل 5 نچی سەنتابر نسخەسندە باسیلغان «ساویت روسیە رقملەری» اسملی بر مقالە بو ادعامزنی تقویە قیلماقدادر. غازیتانك موسقواداغی خصوصی مخابری تاماندان یازیلغان بو مقالەدە ازجملە شونلەر بار:

«ساویتلار اتفاقندە واردات وە مصارفنك اولچاوی بولغان «روبلە» (سوم)نك هیچ بر واحد وە مقرر قیمتی یوقدر. بوتون والیوتا (آلتون قیمتندە بولغان اجنبی آقچەسی) معاملاتندە روبلەنك بر مجبوری قورسی بار».

«بعض نەرسەلەر (مثلا منزل ، اوتل) غربی آوروپاداغیغا قارا- غاندا ایکی قات قیمت. اوست کییملگی ، آیاق کییمی وە ییمەك کەبی نەرسەلەر بیش قات ، حتی اون قات قیمت». «بونداي ماللار تاپیلغان تقدیردە هەم صفتچە غایت یاماندرلار».

«ساویت اتفاقی اهالیسینك ایشچی قسمی قوئوپراتیفلاردان وە آیریم صنفلەرگە تخصیص ایتلگەن «یاپوق دوکان»لاردان آرزان بهاگە ، فقط کوینچە جودە آز مقداردە بعضی ماللار ، کییم وە ییمەك نەرسەلەری آلادرلار. بو «یاپوق دوکان»لارنك ایگ یاخشیلاری قرەمل ، دیپلوماتلار قوربوسی (اجنبی دولتلەرنك رسمی وکیللەری هیئتی) ، چەکا (گە. پە. ئو.) وە اجنبی بیلەرمەنلەر اوچون بیلگیلەنگەن».

«بازاردا کوپنچه یمەك نەرسەلەری وە بونك کەبی حیات او-
چون مهم اشیا اصلا تاپیلمایدر».

ساویت اتفاقینك ارزاق وە حوایج ضروریە ایلە ایُگ یاخشی
تأمین ایتلگەن بر شهری بولغان موسقوادا حال بوندای بولغاچ،
اونك باشقا یيرلەرنده، بالخاصه تورکستان کەبی مستملکه جمهو-
ریتلەرنده وضعیتنك داهاده آیانچلی بولیشینی یەنه شو مقالەدەن آپ
آچیق کورمەك ممکندر(*)؛ اونده یازیلغانیغا قاراغاندا:

«موسقوادا بر کیلوغرام ئەکمەك ایالتلەردە گیدەن آرزانراقدر.
ایپول آیندا محصولدار قریم أولکەسینك «سیمفەروپول» شهرنده بر
کیلوغرام ئەکمەکنك بهاسی بازاردا 4 سوم ایدی».

آلمانیا بولشەویکلەری یوقاریداغی رقملەرنی باسقان مجموعەنی
یالغانچیلق بلەن اتهام ایتکەنلەر ایکەن (مذکور مجموعەنك ایپول
نسخەلەرندەن) بو سببدەن مذکور هافتالق مجموعەنك أدارەسی،
مجموعەسینك ایپول نسخەلەرندەن برندە، موسقوادەگی خصوصی
مخابری واسطەسیلە بولشەویکلەرنك باش رسمی أدارەلەرندەن چیقار-
دیغی وە موسقوا غازیتالارندان توپلادیغی صریح وە موثوق وثیقە-
لەرنك فوتوغرافلارینی باسوب چیقاردی وە یوقاریداغی معلوماتنك
اساسسز بولماغانینی اثبات قیلدی. چغاتای

* * *

آفغانستان وە ملی تورکستان

آنقارادا منتشر «ملیت» غازیتاسی 15 ایلول (سەنتابر) نومرو-
سنده آفغان سفیری سلطان احمدخان حضرتلەرینك آفغانستانحقنده
بر بیاناتینی باسمشدر. بو بیاناتنك ملی تورکستانگه عائد بر نقطەسنده
«یاش تورکستان» قیسقاچا توختامای اوتە آلماز.

(*) چغاتای بیکنگ بوسویلەدیگینی توبەنده تورکستان خبرلەری قسمنده، ساویت رسمی غازیتالارندان آلینیب کتیریلگەن معلوماتلار اثبات ایتەدرلەر. باشقارما.

«ملیت» غازیتاسی یازادر، که:

«سفیر حضرتله‌ری برآرالق مستقل تورکستان حکومتی تشکیلی ایله اوغراشدیغی سویله‌نه‌ن ابراهیم بیگگ گندیسنه ویردیگی «ملی قهرمان» عنوانینك دوغرو اولمادیغینی، گندیسینك ساده‌جه برشقی (حیدود) اولدوغینی سویله‌مش وه شونلاری علاوه ایتمشدر:

— تورکستان گه‌نجله‌رینك بونك کیبیله‌ره اهمیت ویرمه‌سی دوغرو ده‌گیلدر».

سفیر حضرتله‌رینك بو دیدیکله‌ری حقنده بز ملی تورکستان خادملاری خصوصاً ملی تورکستان گه‌نجله‌ری (یاشلاری) نامندان توبه‌نده‌گیله‌رنی ئه‌یتب اوتمه‌کنی آفغان وه تورکستان خلقله‌ری دوستلغی اوچون لازم وه اوزومز اوچون بر وظیفه دیب بیله‌مز:

1) ابراهیم‌بیك لاقایلی هیچ وقت «ملی تورکستان حکومتی تشکیلی ایله» اوغراشماشدر.

2) سابق بوخارا أمیری-روس گه‌نه‌رالی سید میرعالم خانك أڭ اعتمادلی آده‌می بولغان ابراهیم‌بیك «ملی مستقل تورکستان» فکر-نده‌ن یه‌ك اوزاق ایدی، چونکه گه‌نه‌رال سید میرعالم خانك «بیش وقت نمازله‌رنده تاگریغا مناجات ایتب، توشونده (رؤیاسنده) کو-روب یورگه‌ن نه‌رسه‌سی — بویوك روسیه ایمپه‌راتورلغی»نك یه‌گی-ده‌ن تأسیس ایتلیشیدر. روسیه ایمپه‌راتورلغی، روس چارینك یارده‌می بولماسایدی، گه‌نه‌رال سید میرعالم خان بوخارا امیری اولاراق توره آلماز ایدی هه‌م بونده‌ی بر یارده‌مسز او یه‌گیده‌ن امیر بولا آلمایاجاقدر.

3) «یاش تورکستان» تموز (ایول) نسخه‌سنده (نومرو 20) ابراهیم‌بیك لاقایلی حرکتیگه بیردیگی «اهمیتینی»:

«ابراهیم‌بیکنك توتدیگی سیاسی یولینی تورکستان ملی غایه-سیغا توغرو دیب ئه‌یته آلمایمز» دیب آچیق وه آیدین صورتده یازمشدر.

4 ملی مستقل تورکستان بایراغینی چیتده برنچی دفعه کوتەرگەن استانبولده منتشر بویوك آغامز «یەگی تورکستان» هەم تموز-آغستوس (37-38) نومروسنده ابراهیمبیگگ ملی مستقل تورکستان ایچین دگل «سابق بوخارا امیری ایچین قوماندانلق ارتدیگینی» یازمشدر.

5) حتی بولشەویك مطبوعاتندادا ابراهیمبیك لاقایلی‌نی ملی مستقل تورکستان اوچون کورەشیب یورگەن قورباشیلاردان (مثلا بوکونلەرده کابلده یاشاماقدا بولغان شیرمحمدبیك‌دەن) آیریب «بوخارا امیرینك وکیلی» دیب یازاتیرلار (موسقوادا منتشر «نووی ووستوك» مجموعەسینك سولغ 29 نجی سانیغا باقیلسین).

ملی مستقل تورکستان خادملاری او جملەدەن تورکستان گەنجلەری (یاشلاری) آفغانستانی اوزلەری اوچون دوست دولت تانیب، بو قومشو بویوك اسلام دولتیگه سونمەز سعادت وە موفقیتلەر تیلەیدرلەر.

سابق بوخارا امیری روس گەنەرالی سید میرعالم خان ایسه مهمانتوازلیغینی کوردیگی آفغانستانغا قارشو اوز دوستلغینی، آفغانستان دولتی وە خلقینك ملی حیثیتیگه أولوم ضربەسی بیرگەن بچه-سقا ایله یاپدیغی «برادرلق وە دوستلق معاهده نامەسیله» کورسەتمه کدەدر.

«یاش تورکستان»

* * *

بولشەویکلەرنك تورکیەگه قارشو دوستلغی . . .

معلومدر، کە تورکیه حکومتی مملکتینك بوکونگی آغیر وضعیتیگه قاراماسدان، ترابزون، سامسون، آطنه وە مەرسین کەبی دگزلەر بویندەگی شهرلەرده «لیمان» (Port) لار وە آناتولی‌نك هەر تامانیغا تیمیر یوللار سالدیرماقدادر. مملکتنك منفعتی اوچون بو ایشلەرنك نە قادار فایدەلی وە کیرەك ایکەنلگی حقنده سویلەب اوتوروش آرتیقچادر. تورکیه حکومتی مملکتینی اجنبیلەرنك اقتصا-

دی تضیقندان قوتقاریش اوچون تورکیه تأریخنده مثلی کورولمه‌گه‌ن بوندای ایشله‌رنی ایشلەب توروبدر. نه‌ده‌نسه آنقارا حکومتینك بو حرکتله‌ری بولشه‌ویکله‌رگه آصلا یاقمایدر وه اولارنی کوب «آچیغلاندیرادر» . ساویت‌حکومتینك تورکستانده رسمی ناشرافکاری تانیلغان «پراودا ووستوکا» غازیتاسی 11 نچی سه‌نتابر نومروسنده تورکیه حکومتینك بو حرکتله‌ری حقنده یازغان مقاله‌سیگه «تور-کیه‌نی ساتیش» "Распродажа Турции„ سرلوحه‌سینی بیریب، آستیغا «کمالچیلار اجنبی قاپیتالیستلارغا قونسه‌سیونلار اوله‌شیب یاتیرلار» دیب، تورکستان تورکله‌ریگه «کمالچیلارنی» تورك خلقینك دوشمانی هه‌م تورك خلقینك کیله‌جه‌گی ضرریگه ایشله‌گو-چیله‌ر صفتنده تانیتماقچی بولادر.

اونوتیلمه‌سین، که قونسه‌سیون سیاستینی أك‌ کیک مقیاس (ماشتاب)ده باشلاغان موسقوا حکومتینك اوزیدر. دیمه‌ك، ساویت‌حکو-متینك اجنبی قاپیتالیستلاریغا بیرگه‌ن قونسه‌سیونلاری ساویت خلقی اوچون فائده‌لی تاپیلیب، تورکیه حکومتینك بیرگه‌ن قونسه‌سیون-لاری تورکیه خلقی اوچون ضررلی کورولەدر...

آفریقادا «هوتەنتوت» دیگه‌ن بر خلق بارمش. بونلارچا «یاخشیلق: مه‌ن بریسینك سیغیرینی اوغیرلاسام»دان، «یامانلق» ایسه «بریسی سیغیریمنی اوغیرلاسا»دان عبارت ایمش.

روسیه ساویت حکومتی‌دا شو «هوتەنتوت»له‌ر منطقی بله‌ن یوره‌در. م.

* * *

تورکستانده آچلیق...

استانبولنك ایرته‌له‌بگی غازیتالارندان «یارین» 8 آوغوست تأریخلی نسخه‌سنده «تورکستانده بوغدای قیتلیغی وه آجلیق باش کوسته‌ردی» سرلوحه‌سی ایله باباقیش تورکستانگه عائد توبه‌نده‌گی

شایان عبرت معلوماتنی بیرمه کده‌در:

«پراودا ووستوکا» غازیتاسینك موسقوا مخابری مرکزی ئه‌کمه‌ك قومیسارلیغینك ویردیگی شو قاراری بیلدیریور. اوقراینا وه شمالی قافقاسیا تورکستانه بوغدای یارده‌مندا بولوناجاقدر. بو علی‌العجله یاپیلاجاق یارده‌مه سبب شمالی تورکستانده بوغدای حاصلاتینك حالا یاشیل قالماسی وه تورکستانك دیگر حوالیسنده ئه‌کیله‌ن بوغدایلارك احتیاجه کفایت ایده‌مه‌یه‌جه‌گیدر. گورولویورکه تورکستانده آجلیق بوتون شدتیله حکمفرمادر. چونکه موسقوا پاموغی (پاختانی) قورتارماق ایچین عجیل تدبیر آلیور. کیچه‌ن سنه بویله بر تدبیر آلینمش دگلدر. اوقراینا وه شمالی قافقاسیا آچ ایکه‌ن ناصل اولورده تورکستانه بوغدای ویره‌بیلیر. بو حسابله‌ده یه‌نه تورکستان یانیور» دیب غازیتا اوز مطالعه‌سینی علاوه ایتمشدر.

دیمه‌ك اولوغ تورکستان ییللاردانبری آچ وه چیپلاق‌روسله‌رنی باقا-باقا نهایت اوزی‌ده آچ قالدی. بولشه‌ویکله‌ر روس اسارتنده‌گی بوتون تورکله‌رنك ئه‌لنده‌گی آقچاسینی، آنبارنداگی ذخیره‌سینی، آخورنده‌گی حیوانلارینی، سامانلیغنداگی سامانینی، کومه‌سده‌گی تاووقلارینی وه بالاچاقالارینك کییمله‌ریگه‌چه نیمه بارسا باریسینی جبراً آلدیلار. حتی بولشه‌ویك أداره‌سنده‌گی بر ولایتده چه‌قا وه ریفقوم (انقلابی قومیته) لارنك اهالیدان آلغان نه‌رسه‌له‌رینی بالذات کورمشدم. یالغز بر قضا داخلنده‌ن ایکی میگچه ایپه‌ك یورغان (کوریا) تویلاغانلارینی‌ده کورمشدم. بو یورغانلاردان باشقا نه‌رسه‌له‌رنك حسابی یوقدی. خلقدان جبراً آلنغان بو نه‌رسه‌له‌ر چه‌قا وه ریفقوملارنك اختیارنده بولوب ایسته‌دیکله‌ری کبی أداره ایته‌رله‌ردی. کیچیك مأمورله‌ر قیشنك ساووق کیچه‌له‌رنده برگنه یوقا کوریا آستندا تیتره‌رکه‌ن چه‌قا وه ریفقوم رئیسی لادینشکین وه شمس‌الدینوفله‌ر بولمالارندا ایپه‌ك یورغانلاردان یکرمه، اوتوزینی یاتاق قیلارلاردی. کیچیك مأمورله‌ر بالخاصه میلیس افرادی قازانديقلاری

آیلقلاری آرقاسندا تویوب آشالماغانلاری حالدا لادیشکین وه شمس الدینوفله‌رنك سوفراسنده شرابده‌ن پیلیچ‌له‌رگه‌چه ئه‌کسیك بولماغانینی کورمشدم وه او کونده‌ن اعتباراً بولشه‌ویکلکنك صاف اهالینی دو'لاندیرماق (آلداش)دان عبارت بر دولاندیریجی قافله‌سی بولغانیغا قانع بولوب، بو قناعتمنی اوراده‌گی آرقاداشلاریمغا آچیقچا سویله‌مشدم. بو سببده‌ن بعضیله‌ری بله‌ن آرام آچیلمشدی. نهایت مظلوم تورکستان تورکله‌رینك ئه‌لنده وه آووچندا هیچ بر نه‌رسه براقمادیلار. بولشه‌ویکله‌ر بو وحشیلکله‌رینی اویالماسدان اعتراف ایتمه‌کده‌له‌ر. بولشه‌ویکله‌ر اویالیش دیگه‌ن نه‌رسه‌نی بیلمه‌یدرگه‌ن وه یوزله‌ریگه تو کورسه‌گز «رحمت یاغا یاتیر» دیدرگه‌ن‌مخلوقلاردر

بوندان بیش، آلتی آی ایلگه‌ری اسارتلاری آستنداگی مظلوم تورکله‌رنك ئه‌لنده‌ن غصب ایتدیکله‌ری بوغدایلارنی واپورلارغا تولدیروب گویا روسیه‌ده‌گی برکتنی کورسه‌تیش اوچون استانبولگه کیلتردیله‌ر. تورکیه‌ده چینده‌ن‌ده برکت بولوب ذخیره اوجوز (آرزان) بولغانیدان روسله‌ر بوغدایلاریغا مشتری تاپالمادیلار. نهایت تجارلارغا یالینیب آرپادان‌دا اوجوز بر فیأتله یعنی اوقاسینی ایکی غروشکه ساتدیلار (*).

مه‌ن اوکونله‌رده آناتولی قیشلارندا ایکه‌ن بعضی قیشلاقیلار مه‌نده‌ن «قاندای قیلیب روسیه‌ده‌ن کیلتریلگه‌ن بوغداینك اوقاسینی ایکی غروشه ساتا یاتیرلار» دیب سوره‌گه‌نله‌ر ایدی. مه‌ن‌ده اوراداگی مظلوم اهالینك ئه‌لنده نیمه بارسا جبراً توپلاماقدا بولغانلارینی، بر ییلدان سو‌گرا هه‌ر حالدا آچلیق بولاجاغینی سویله‌مشدم. تصادفگه قاراگز، که عینی قیشلاقیلار آولگی کون 8 آوغوستوس تأریخلی «یارین» غازیتاسینك تورکستانگه عائد حوادث قسمینی مه‌نگه‌کورسه‌تدیله‌ر وه مه‌نك بیش آی ایلگه‌ری اوزله‌ریگه سویله‌دیگم سوزله‌ریمنی ایسله‌تدیله‌ر. «حقگ وارمش قارداشیمز. بز

(*) براوقا = 1282 غرامدر یعنی اوچ قاداقدان آشیقدر؛

روس بولشه‌ویکله‌رینك بویله ظالم اولدوقلارینی شیمدی آڭلایورز. بوتون دنیا یوقسوللارینا قارشی اعلان ایتدیکله‌ری عدالت، مساوات ...ڭ ریاکارلق وه یالانچیلقدان عبارت اولدوغنه قانع اولدق. بولشه‌ویك اسارتی آلتندا ایگله‌مه‌کده اولان قارداشلاریمزڭ یاقین زمانده اسارت زنجیرینی قیراراق قورتولاجاقلارینی جاندان دیله‌ر وه مظلوم قارداشلاریمزه حرمتلی سلامله‌ر یوللارز» دیدیله‌ر.

استانبول. M. M.

* *
*

توركستانده ملیله‌شتریش مسئله‌سی

کیینگی آیلاردا توركستانده‌ن کیلگه‌ن بولشه‌ویك مطبوعاتی بوکونگی توركستان أداره‌له‌رینك ملیله‌شتریب، ملیله‌شتریلمه‌گه‌نی توغریسیدا حسابلار وه مقاله‌له‌ر یازماقدا. بو غازیتالار توركستانده «ملیله‌شترمه» سیاستینك 20 % ده‌ن آرتق ایمه‌سلگیده بر آغیزدرلار.

مثلاً، اورتا آسیا بیوروسی وه قوموُنیست فرقه‌سینك ناشر افکاری „Правда Востока“ غازیتاسینك (No. 204) 3 نچی بیتیده «له‌نین‌نك ملی سیاستی لایق بولغانی که‌بی یورگوزولمه‌یوبدر» موضوعی ایله بر قانچا حادثه‌له‌رنی یازماقدادر. مه‌ن بونله‌رده‌ن بر ایکیسینی کوچروب یازماقچی‌مه‌ن:

«له‌نین» آتی قویولغان تاشکندنك بر محله‌سیده ملیله‌شترمه مسئله‌سینك مذاکره‌سی اوچون بوتون مؤسسه وکیلله‌رینك قوشولیشی ایله بر مجلس چاقیریلغان. 15 مؤسسه‌نك یالغز 5 نده‌ن مجلسگه وکیل کیلیبدر. کیلگه‌نله‌رنك ایچیده پوللار مؤسسه‌سینك وکیلی بولغان Vostrof نام روس ثه‌یته‌درکه:

«— بزگه یرلی تیلنی اورگه‌نیش کیره‌ك ایمه‌س. کیره‌ك بولسا تیلماچلار آرقالی ایش کوره آلامز؛ روس ایشچیله‌رینك یرلی تیلنی اورگه‌نیشله‌ری اوچون بزنك باشقارما بودجه‌سیده پول آیر-

يلغان ايمەس! »

مەنە بونى ئەيتكەن آدام، توركستان پوللارينك يعنى جان تامارلارينك باشقارماسيدان كيلگەن بر موجيك بالاسيدر.

مجلسدە روسلەرگە تيل اورگەتيش مسئلەسى هەم كوروشيلدى. مونگە يوقاريداگى موجيك «بودجەمزدە پول يوق!» ديب جاواب قايتاردى. شوندەن آگلاشيلادركە، توركستاندە مليلەشترمە سياستينك تطبيقى ايش باشيغا توركلەرنى كيلتريش ايمەس، روسلەرنك يرلى تيلنى اورگەنيب ايش باشيدا حاكم قاليشلارى ايمش. حالبوكە مليلەشترمە سياستينك معناسى بوتون باشقارما وە ايشخانەلەرلەرنك باشيدا يرلى توركلەرنك بولونوشلارى ديمەكدر.

مليلەشترمە سياستينك قانداى تطبيق قيلنغانلغينى مذكور روس غازيتاسى شو حساب ايلە خلاصە قيلماقدادر: بوتون توركستان مقياسندە % 20 ايلە 30 نى كيچە آلماس. بو حساب آينوقسا اقتصادى مؤسسەلەرگە تشميل قيلنسا هەم بو حساب كوب بولوب چيقار. چونكە بو اقتصادى باشقارمالار هەم ياغلى، هەم قايماقلى بولوب حياتنك جان تامارلاريدر.

مكتبلەردەگى طلبە حسابىدە شونك كەبيدر. مثلاً «كوشكى» منطقەسندە تورت مكتب بار. بو مكتبلەردە موجود طلبە 490 نفردر، كە بونلەردەن يالغز 27 نفرى توركستانلى قالغانلارى روسدر. (عينى غازيتا).

يەنە سزگە باشقا بر مثال: بر توركستانلى بهبودى (سابق قارشى) شهرينك قوئوپيراتيفى ايشيكيدە نوبت كوتەر ايكەن آرقادا تورگەن بر روس ايلگەرى اوتمەك ايستەب آلديندا گى توركستانلينى ايتاروب تاشلاماقچى بولغانيدا، مذكور تورك حقينى بيرمەسلك اوچون مقابلەدە بولنغان؛ زورلق قيلغان روس ايسە آچيغلانيب اوروشماقغا باشلاغان. بو جانجالنى بر روس خاتونى كوروب اول يردە بولغان روسلەرنى هيجانلانتريش اوچون:

— ای! روسلەر ، اوزبیکلەر بر روسنی اورمەکدە — دیب باقیر-
غان. روسلەر ییغلیب تورکستانلی ایشچینی اوروب أولدیردیلەر!

بونی بر تورکستان غازیتاسی ایمەس ، روس غازیتاسینک اوزی یازیب اولتوروبدور. مسئلەنک باشقا تامانی یوق؛ بو أولدیریشکە سبب یەنە ملیت مسئلەسیدر. اوزینی تورکستان افندیسی دیب ساناغان بو روس بر تورکستانلینک اوزندان آلدیندا توروشینی قبول قیلا آلماغان. حالبوکە ، بو روس قوممونیست فرقەسینک أك ایشانچلی آدامی هەمدە بهبودی (قارشی) ایشچیلەر اتفاقینک بین‌الملل‌چی اعضالاریندان.

لەنین غیری‌روس ملتلەرنك حسن توجهینی قازانماق اوچون معلوم ملیت مسئلەسینی چیقاردی. بو سیاستنك آرقاسیدان ، بیش‌ییللق پلان کەبی یوکوردیلەر. نتیجه یوقاریداغی واقعەدە بولغانی کەبی یەنە تورکستانلیلەرنك علیهیگە بولوب چیقدی.

او حالدە مونك ایچیدە بر سر بار. قوممونیست فرقەسینك ملیلەشترمە سیاستینك نتیجەسی بولغان یرلیلەشترمە سیاستی تورکستان نك بوکونگی وضعیتیدە تطبیق قیلنا آلورمی؟ اگر تطبیق قیلا آلسالار قایسی شکلدە بولور؟ روسلەرنك یرلی تیلنی اورگەنیشلەری ایلە-می ، یاخود روسچە هەم تورکچە تیل قوللانماق ایلەمی؟

بوکونگی وضعیتدە ملیلەشترمە سیاستی تورکستاندە تطبیق قیلنا آلماس؛ چونکە تورکستانك جان تاماری روسلارنك قولیدا بولونماقدادر. روسلار تامانیدان تعیین قیلنغان یعنی ایش باشیغا کیلتریلگەن بعضی تورکستانلیلەرنك تأثیری آز ، حتی هیچ یوق دیەرلك درجەدەدر. او روسنك ئەیتکەنیدیك تورکستاننك بوکونگی افندیسی یالغز روسلەردر. اونلار طرفیدان بر یرلی تورك أولدیر-یلمش ، اورولمش مونك هیچ قیمتی یوقدر.

روسلەر یرلی تیلنی اورگەنمەسلەر. چونکە «کیرەك بولسا ترجمان آرقالی ایشیمزنی کورەمز!» دیگەن بر روس توشونچەسی بار.

بزنك قناعتیمزگه کوره تورکستاننك أداره شکلی بوکونگی وضعیتده قالغانی مدتچه، حرارت ایله بحث قیلنغان ملیله‌شترمه مسئله‌سی روس تیلینك حاکمیتیله نتیجه‌له‌نه‌جه‌کدر. چونکه تور-کستاننك جان تاماری بولغان اقتصادیات باشقارمالاری متعصب روس موجیکینك دیکتاتوراسی قولیدا بولونماقدادر.

شو حالدا ملیت مسئله‌سی‌نك نتیجه‌سی بولغان یرلیله‌شترمه سیاستی کلیسا کوربنده‌له‌رینك وه تورکستانده‌گی روس یالماغوز-له‌رینك حاکمیتی ته‌گیده ایمه‌س، تورکستانلیله‌رنك تام معناسی ایله مستقل وه اوز دیکتاتوراسی‌ایله مثبت نتیجه بیره‌جه‌کدر. یوقسا، «قو-روق گه‌پ قولاققا یاقماس» دیگه‌ندیك، ملیله‌شترمه سیاستی قوروق گه‌یده‌ن گنه عبارت بولوب قالاجاقدر! ایلته‌ر.

* * *

هندستان - انگلته‌ره

I. سه‌نتابرنك 7 نچی کونی لوندونده اینگلته‌ره-هندستان قونفرا-نسی آچیلدی. بو سفرگی توپلانیشدا هند استقلالچیلاری لیده‌ری (باشلوغی) غاندی‌نك اشتراکی بله‌ن قونفرانسنك اهمیتی کوب آرتقان بولادر. غاندی قونفرانسنك 15 سه‌نتابرده‌گی توپلانیشندا هند استقلالچیلارینك ملی مقصد وه سیاسی پروغراملارینی بیلدیر-دی. اوتکه‌ن کوکله‌م «قاراچی»ده توپلانغان هند ملی قونفره‌نس-چیله‌ری مجلسنده قرارلاشتریلغان بو پروغرام هندستاننك اوز استقلا-لیغا بوتونله‌ی ایگه بولیش کیره‌کلیگی فکرینی تأکید ایتشده‌ن عبارت ایدی. غاندی اوز سوزنده «مه‌ن کوب زمانده‌ن‌بیری اوزیمنی اینگلته‌ره تبعه‌سی دیب آتامایدرغان بولدم. اوزم اوچون اینگلته‌ره تبعه‌سی بولیشدان «عصیانچی» دیب آتالیشنی آرتغراق تاپامه‌ن» دیدر. او اوز سوزیگه دوامله «بز هندستانلیله‌ر اینگلته‌ره‌نك هند-

ستانده اوزیگه قارشو چیقادرغان هەر تورلو قوزغالانلارنی باستیرا آلورلق کوچکه ایگه ایکەنلیگینی جوده یاخشی بیلەمز. لکن هند۔ ستان بلەن اینگلتەره ایمپەریومی آراسندا حقیقی دوستلق مناسباتینک قورولوشی یالغز هندستاننک مستقل بولیشی بلەن گنه ممکندر.. بز هندلیلەر اوز ملی استقلالیمزنی اعلان ایتب اینگلتەرەنی امر واقع قارشوسندا قویماقچی ایمەس ایدك. بزنگ اصل مقصدیمز صلح یولی بلەن اوز ملی استقلالیمزنی آلوب «بریتانیا خلقلەری جمعیتی» نك (قومون ویلت = Commonwealth) تیگ حقوقلی بر اعضاسی بولوب تورا باریشدر» دیدر. غاندی‌نك بو «صلحچیلك» یولی اینگلتەره «صلحپرور» حکومتینی برآز اویگه توشوروب آغیر وضعیت قارشوسندا قویدی.

II. هندستان مسئلەسینك اڭ کوڭلسز نقطەسی هندلیلەر ایله هند۔ ستان مسلمانلارینك اوز آرا کیلیشه آلماغانلقلاریدر. مقداری 78 میلیونچا بولغان هندستان مسلمانلاری «مستقل هندستانده آزچیلقدا قالیب، کوپچیلك تشکیل ایتکەن هندلیلەرنك «تضییقی آستندا قالیشدان خوف ایتب» اوزلەریگه علاحده بر «رەژیم» طلب ایتمە۔ کدەلەر. هندستان مسلمانلارنچا، مسلمانلار کوپچیلك تشکیل ایتکەن اولکەلەرنك آیریچا مستقل دولت صفتنده «بویوك هندستان»دەن آیریلیشی وە مسلمانلار آزچیلقدا قالغان اولکەلەرده ایسه «ملی مختاریت» کەبی رەژیم تعیین ایتیلیشی کیرەك. هندلیلەر ایسه هندستان۔ نی «ملی» چیگەرەلەرگه پارچالاماسدان، انگلتەرەگه قارشو بر جبهه توتوب کورەشەرەك برلەشکەن هندستان دولتینی توزوش پلا۔ نینی آلغا سورەدرلەر.

بو مسئلەده غاندی‌نك رهبرلکنده بولغان هند مرخصلەری هیئتی ایله اسماعیلی مذهبی باشلوغی آغا خان ریاستندەگی هندستان مسلمانلاری وکیللەری آراسندا کیلیشو یولی تاپیلمادی. منصور

آذربایجان ملی مطبوعاتی تأریخی

انگلیز مستشرقله‌ری طرفنده‌ن لوندره‌ده چیقاریلادرغان مشهور «آسیاتیك ره‌ویو» („Asiatic Review“) نك اوچ نومروسنده (برنچی تشرین 1930 ، نیسان وه تموز 1931) آذربایجان ملی حکومتی تامانندان پاریس صلح قونفه‌رانسیگه‌یوللانغان هیئت اعضالارندان جیحون بیك حاجی بیکلی‌نك «آذربایجان ملی مطبوعاتینك ازلله‌ری» („Origines“) عنوانندہ اوچ مقاله‌سی نشر ایدیلمشدر. بو مقاله‌لرندہ جیحون بیك قیسقا بولسادا آذربایجان أدبی تأریخینی تولوقچا قید ایتمشدر. محرر بیك آذربایجان أدبی تأریخینی تورت‌دورگه بولمشدر:

1) امتحان دوری (1875-1905): حسن بیك ملیك زاده زدابی‌نك «ئه‌کنچی» نامیله آذری تورکچه‌سنده باکوده 1875 ده برنچی غازیتا چیقارا باشلاشی (1875-1877) وه عینی غازیتانك تورکیه محاربه‌سی اثناسنده روس حکومتی طرفنده‌ن بیکیتیلیشی. سوڭرا انسی برادرله‌ری طرفنده‌ن تیفلیس‌ده «ضیأ قافقاس» وه سوڭرا «کشکول» مجموعه‌له‌رینك چیقاریلیشی (1879-1884). شو ییلدان 1903 گه قادار آذری تورکچه‌سنده غازیتا وه یا مجموعه چیقامامشدر.

1895 نچی‌ده باکوده مشهور تورك بایلارندان حاجی زینال عابدین تقی طرفنده‌ن زرسچه اولاراق «قاسپی» غازیتاسی چیقاریلادر. علی مردان بیك توپچیباشی‌نك أداره‌سی آستندا چیققان بو غازیتا یالغز آذربایجانلیلارنك ایمه‌س ، بوتون قافقاسیا اسلامله‌رینك مدافعه‌چیسی ایدی. بو غازیتانك مطبعه‌سی 1918 نچی ییلداگی «مارت حادثه‌له‌ری» (با وده بالشه‌ویك وه أرمه‌نیله‌رنك اسلامله‌رنی قیریشی) اثناسنده تخریب ایتلدی. بو غازیتانك بر نیچه نومروسی آذربایجان ملی حکومتی دورنده‌ده چیقمشدی.

1903 ده تیفلیس‌ده «شرق-روس» نامندا محمد آغا شاهتختلی أداره‌سی آستندا بر غازیتا چیقمشدی. بو غازیتا نفوذ قازانا آلماغانیدان

بر ييل ايچنده توختاب قالدى.

شو «امتحان دورى» نى جيحون بيك شونداى تصوير ايته‌در: «سياسى مفكوره‌لەر يوق كيبى ايدى؛ مطبوعات اوز فعاليتينى معين مسئله‌لەرگه عطف ايته‌ر وه بر آزدا اجتماعى تورموشده‌ن بحث ايته‌ردى. اوقوچيلارنك مطبوعاتگه قاراشلارى وه هوسله‌رى ياخشى ايدى.»

2) 1904 ايله 1909 ييللارى آراسنداگى دوردر. بو دورده آذربايجان ملى مطبوعاتى توبه‌نده‌گى غازيتا وه مجموعه‌له‌رگه ايگه بولمشدر: باكوده: «حيات» (1904-1905) مديرله‌رى: آغا اوغلى احمد بيك وه على بيك حسين زاده؛ «ارشاد» (1904-1907) مديرى: آغا اوغلى احمدبيك. تيفليس‌ده: مشهور «ملا نصرالدين» نامنداگى كولگى (مضحكه) مجموعه‌سى (1904-1905) (بو مجموعه ايمدى ده باكوده نشر ايتلمه كده ايمش) مديرى: ميرزا جليل محمد قلى زاده.

1904 نچى ييلندا باكوده چيقاريلغان غازيتا وه مجموعه‌له‌ر: «بهلول» (كولگى مجموعه‌سى)؛ «قوچ دعوت» (صلح ورقه‌سى) تورك وه ئەرمەنى منورله‌رى طرفنده‌ن چيقاريلمشدر. بر نيچه نومروسى چيقمشدر.

«دبستان» (1908-1909) مكتب وه تعليمات مجموعه‌سيدر. مديرى- معلم على اسكندر جعفر.

«رهبر» ــ مديرى معلم محمود بيك. «فيوضات» ــ أدبى مجموعه، مديرى: على بيك حسين زاده. «تازه حيات» (1908 گه قادار دوام ايتمشدر). كونده‌لك غازيتا. مديرى: هاشم بيك وزيرى. «تكامل» هافتالق غازيتا. مديرى: رسولزاده محمدامين بيك. «يولداش» (سوسياليست جريانى) مديرى: سلطان مجيد افندى زاده. «ترقى» ــ كونده‌لك غازيتا. ناشرى: مرتضى مختار؛ مديرله‌رى: آغا اوغلى احمد بيك، سوڭرا عزير بيك حاجى بيكلى. بو غازيتا 1909 گه قادار دوام ايتمشدر. «زنبور» ــ كولگى مجموعه‌سى. مدير وه امتياز ايگه‌سى: دقتور عبدالخالق آخوند زاده. «اتفاق» (1908-1909)، كونده‌لك غازيتا. مدير وه ناشرى هاشم بيك وزيرى. بو غازيتانى نشر ايتديگى بر مقاله‌سى اوچون روس حكومتى

عوام خلق نمایشیغا استناداً قاپایوب مدیرینی سورگون ایتمش ایدی. بو مؤسف حادثه‌ده‌ن سوڭ بر نیچه آی هیچ بر غازیتا نشر ایدیلمه‌مشدر.

محرر بیك شو دوری شوندای تصویر ایته‌در: «بیلگیلی شخصله‌رنك فعالیتنده‌ن آسیلی اولماقلا برابر حقیقی بر غازیتاچیلق روحینك باشلانغیچی. آذری تورکی اوز مقدراتینی حس ایتمه‌گگه مالك بولمش. الهام وه مفکوره‌چیلك دوریدر.»

3) «مطبوعاتنك تجارت وه صنعت مسئله‌ریگه آرالاشیش دوری» در. بو دورده خلقنك مطبوعاتغا بولغان ایشانچ وه هوسی آزراق آزایا باشلار (1915-1917). شو دورده باکوده چیققان غازیتا وه وه مجموعه‌له‌رنك وه ناشر هه‌م مدیرله‌رینك اسمله‌ری قوییداغیچادر:

«حقیقت» غازیتاسی، ناشری: برادران اوروج زاده. مدیری: عزیر بیك حاجی بیکلی. بو غازیتا حکومت طرفده‌ن بر نیچه تاپقیر قاپاتیلغان وه هه‌ر دفعه‌سنده باشقا بر اسم بله‌ن چیقاریلغاندر.

«گونه‌ش»، «یه‌گی حقیقت»، «اقبال»، «معلومات»، «یه‌گی ارشاد»، «صوڭ خبر». بو غازیتالارنك ناشرلاری دیگیشمه‌مش وه مدیرله‌ری ایسه عزیربیك، محمد امین رسولزاده، محمد صادق آخوندزاده وه اوروج زاده‌له‌ر ایدی.

«صدا»، «وطن»، «حق» نامنداگی غازیتالار بله‌ن «مزه‌لی» وه «مزاح» دیگه‌ن کولگی مجموعه‌له‌رینك مدیر وه ناشری هاشم بیك وزیری ایدی.

«هلال»، «شهاب ثاقب»، «دیریلك»، «طوطی»، «بابای امیر» نامالارنداگی أدبی وه کولگی مجموعه‌له‌رینك مدیر وه‌ناشری: علی عباس مذنب ایدی. «نجات» ایسه شو نامداگی بر اویوشمه‌نك ناشر افکاری ایدی.

«یه‌گی فیوضات»نك مدیری علی پاشا حسین‌زاده، «حق یولی»نك مدیر وه ناشری دوقتور قارابیك قارابیکوف‌در.

«ایشیق» برنجی خاتونلار ناشر افکاری وه مدیره‌سی خدیجه

علی‌بیك خانم‌در. «مکتب»نك مدیرله‌ری ایسه غفور رشاد وه عبد-الرحمان بیکله‌ردر. «کل نیت» کولگی مجموعه‌سی بله‌ن «بصیرت» غازیتاسینك مدیر وه ناشری حاجی ابراهیم قاسم زاده‌در. «شاژله» کولگی مجموعه‌سی، مدیر وه ناشری عیسی‌بیك عاشور بیکلی. «قورتولوش»نك مدیری حسین صادق. «آچیق سوز» وه «دوغرو سوز» غازیتالارینك مدیر وه ناشری رسولزاده محمد امین‌بیك.

«اتفاق متعلمین»، «گنجله‌ر صداسی»، «همت»، «زحمت صداسی»، «فعله وه ئه‌کینچی» — تورلو قورپوراسیونلار ایله‌سیاسی فرقه‌له‌ر طرفده‌ن چیقاریلغان مجموعه وه غازیتالاردر.

«اتحاد» وه روسچه «مسلمان ملی قومیته‌سی اخباری»نك مدیری جیحون‌بیك حاجی بیکلی.

4) «تنظیمات Regularisation دوری» (1918-1920) بو دورده آذربایجان ملی مطبوعاتی سیاسی پروغرام وه مفکوره‌چه مدنی أولکه‌له‌ر مطبوعاتی قاتاریغا کیره‌در. شو دور ایسیز، که اوزون سورمه‌دی وه ألك فعال چاغندا ایکه‌ن تخریباتغا یولوقدی.

آذربایجان ملی حکومتی توزولگه‌چ ملی مطبوعات یاواش-یاواش منتظم بو یولغا توشه باشلادی. ملی حکومت گه‌نجه‌ده ایکه‌ن «آذربایجان» نامندا نیم رسمی بر غازیتا چیقارا باشلادی. بو غازیتا تورك وه روس تیلنده چیقار ایدی؛ مدیرله‌ری جیحون‌بیك حاجی بیکلی ایله شفیع‌بیك رستم بیکلی ایدیله‌ر. ملی حکومت باکوگه کوچکه‌چ ایکی نشریاتدا بولوندی: بری تورکچه (مدیری جیحون بیك حاجی بیکلی)، ایکنچیسی روسچه (مدیری شفیع‌بیك رستم بیکلی) ایدی. بوندان سوگرا «آذربایجان حکومتی اخباری» نامندا رسمی بر غازیتا هه‌م چیقماقا باشلامشدی. بوندان باشقا «شیپور» (مدیری م. صدقی)، «مدنیت»، «زحمت حیاتی»، «قورتولوش یولی»، «اوراق نفیسه» (مدیری ذوالفقاربیك حاجی بیکلی) نام-لارندا أدبی، اقتصادی مجموعه‌له‌ر چیقیب توره‌ر ایدی.

«اتحاد»، شو نامدا گی فرقه‌نك ناشر افکاری. مدیری: دوقتور قارابیکوف. «ایل» احرار فرقه‌سینك، «آل بایراق»، «دوغرو یول» وه «خلقچی» دیگه‌ن غازیتالار سوسیالیستله‌ر غروپینك ناشر افکاری ایدی. «فقرا صداسی»، «حق صداسی»، «آذربایجان فقراسی»، «یولداش» وه «مشعل» اسمنده گی قوموـنیست ورقه‌له‌ری علی حیدر قارایف تاماننداان اداره قیلینور ایدی.

آذربایجان ملی مطبوعاتی 1920 نچی ییلنك نیسان آیندا بولشه‌ویك روس استیلاسی نتیجه‌سنده فسخ وه لغو ایتلدی. حسن زاده

* * *

تورکستان خبرله‌ری

یه‌ گی تیمیر یوللار

I — ایشله‌نیب بیتکه‌ن تیمیر یوللار: 1 — باغیش ـ کولوك یا گئغاق (16 کیلومه‌تر). 2 — سیردریا ـ پاختا آرال (18 کیلومه‌تر) 3 — شهریخان ـ چین آباد (22 کیلومه‌تر).

II — بو ییل تورکستانده توبه‌نده‌گی تیمیر یوللار ایشله‌نمه‌کده‌در: 1 — تاشکند ـ چیمکند (120 کیلومه‌تر اوزونلغندا). 2 — تاشکندـمه‌لنیکوف (194 کیلومه‌تر). 3 — مه‌لنیکوف ـ شورآب (52 کیلومه‌تر). 4 — اوچقورغان ـ نارین (33 کیلومه‌تر). 5 — قاراسو ـ اوش (22 کیلومه‌تر).

III — کیله‌جه‌کده ایشله‌ش اوچون پلانی قورولماقدا بولغان یوللار: 1 — سیردریا ـ جزاح ـ که‌تته قورغان (200 کیلومه‌تر). 2 — توقماق ـ ایسیق کول (108 کیلومه‌تر). 3 — ئه‌سه‌که ـ مانیاق (35 کیلومه‌تر).

فه‌رغانه ده‌ گی توقوما فابریقاسینك احوالی

ته‌خنیقنك أیک سوگئی لوازمی بیله‌ن قوراللانغان فه‌رغانه‌ده‌گی «دزه‌رژینسکی» نامندا گی توقوما فابریقاسی ایشله‌ب چیقاریش وظیفه‌ـ

لەرینگ بوتونیسینی بەجەریش امکانیگە ایگە بولماق بیلەن برابر او اوزینك وظیفەلەرینی اورنیگە کتیرە آلماغان. بو فابریقا 1930 نجی ییلنك صناعی- مالی پلانینی فقط 35,8 % گنە بەجەرە بیلگەن. 1931 نجی ییلینك برنجی یاریمندا پلان یالغز 53,6 % بەجەریلگەن. بونك اوستیگە مالنك ایشلەب چیقاریش بهاسی پلاندە کورسەتیلگەندەن 41 % یوقاری بولوب مالنك صفتی هەم کوپ توبەنلەشکەن.

فابریقادا ایشچیلەرنك کوب زمان تورمەی چیقیب کیتە بیریشلەری حدینی آشقان (1930 نجی ییل آوغوستدان 1931 نجی ییل ایيولگە قادار فابریقاغا کیرگەن ایشچیلەرنك سانی 1046، فابریقانی تاشلاب کیتکەنلەرنك سانی 1198 در). بو حالنك باش سببی اوی هەم ییمەك خصوصلەرینگ بوتونلەی یامان بولغانلغی وە سائرەدر.

(« پراودا ووستوکا » 31 .8 .19)

ایشچیلەرنك آوقاتی

تأمینات قومیسارلیغی ایشچیلەر اوچون بیلگیلەنگەن نورمانی بوتونلای بیرە آلیشدان عاجز قالغان. تاشکند ایشچیلەری اوتکەن مای، ایون وە ایول آیلاریندا اوزلەریگە بیلگیلەنگەن نورمادان کورمەکنك (Krypa) 16 % ینی، قندنك 75 % ینی، چاینك 43 % ینی، یاغنك 61 % ینی وە ئەت (گوشت) نك 51 % ینی گنە آلا بیلمشلەردر.

تاشکنددەگی 341 میگ ایشچی وە حذمتچینك 130 میگ نفری عمومی آشخانەلەردە آوقاتلانیر وە باشقالاری هیچ نەرسە آلالمای کیلەدرلەر.

(« قیزیل اوزبیکستان » 5 آوغوست)

آوغوست آیی نورماسی

19. VIII. 31 تأریخلی «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسندا یازیلغانیغا قاراغاندا، تأمینات قومیسارلیغی محنتکشلەرگە آوغوست آیی اوچون قویيداغی نورمانی بیلگیلەمشدر:

I نچی قاته گوری اوچون: ئه‌کمه‌ك (نان) 800 غرام (دیه‌ك 2 قاداق)، ئه‌ت 2,6 کیلوغرام (5 1/2 قاداق)، اوسوملك یاغلاری بر کیلوغرام (2 1/2 قاداق)، کورمه‌ك 2 1/2 کیلوغرام (5 3/4 قاداق)، قند 1 1/2 کیلوغرام (3 3/4 قاداق)، چای 25 غرام (یاریم هشتموقا)، سابون 400 غرام (بر قاداق) در.

II نچی قاته گوری اوچون: ئه‌کمه‌ك 400 غرام، ئه‌ت بر کیلوغرام، اوسوملك یاغلاری 400 غرام، کورمه‌ك 1 1/2 کیلوغرام، قند 1 1/2 کیلوغرام، چای 12 1/2 غرام (3 میسقال)، سابون 13,3 غرام.

بو کونگه‌چه کورولگه‌ن تجربه‌له‌رگه تایانیب، یوقاریدا کورسه‌تیلگه‌ن آوغوست آیی نورماسینك‌ده اوتکه‌ن آیلاردا بولغانیدیك تمام بیریلمه گه‌نلگی قطعی ئه‌یتیله آلور.

بو ییلغی یون

تورکستاننك اوزبیکستان بولومنداگی قولخوزلارنك بو ییل پلان بوینچه 398,1 توننا (بر توننا ـ 62 پوت) یون تایارلاشی لازم ایکه‌ن بونك آنجاق 151,8 تونناسی به‌جه‌ریلمشدر. خصوصی خوجالیقلار 1579,2 تونناداان 533,3 توننانی، موشتومزووروه توق خوجالیقلار ایسه 490,5 تونناداان فقط گنه 12,6 توننانی به‌جه‌رمشله‌ردر. دیه‌ك شو ییل 20 نچی ایولگه‌چه تورکستاننك اوزبیکستان بولومندا توپلانغان یوننك مقداری 697,6 تونناادر. حالبوکه 1930 نچی ییل مذکور وقتده 2240 توننا یون حاضرلانمشدی. («قیزیل اوزبیکستان» 14 آوغوست).

«قیزیل ئوزبیکستان»نك 23 نچی آوغوست سانندا یورتمزده‌گی روس شوویینیستلقلاری حقنده یازغان شکایتله‌رنده‌ن بر قسمی (عیناً):

« بیزاریلك ایمه‌س، شوویینیزم »

«سمرقند دیپوسیده ویلیکوروس شوویینیزمینك حکم سورگه‌نلگی 9 آی بدلیده 3 وقعه بله‌ن آچیق کوریلدی».

بو سرلوحه وه جمله ایله باشلانغان یازودا ، عینی دیپوده‌بولتور
نویابر آیندا «کاندالینسف» آتلی بر اوروسنك اوزبیك شاگردله‌
ریده‌ن رازقنی وه بو ییل ایپون آیندا اوروس «دیاچکوف»نك
اوزبیك ایشچیله‌رنده‌ن هاشیم وه مولوکنی توتوب اورگه‌نینی نقل
ایتکه‌نده‌ن سوڭ ، غازیتا اوچنچی وقعه حقنده شوندای یازادر:

«بو ییل 6 نچی آوغوستده دیپو قارانچیسی کوزنیتسوف اوزبیك شاگردله‌رنده‌ن بکرنی توتوب کوب اوردی. بو وقعه ده‌رره‌و ایشچیله‌ر اورتاسندا کوته‌ریلدی. 7 نچی آوغوستده دیپو ایشچیله‌رینك میتینغی (یغیلیشی) چاقیریلدی. لکن «رابه‌کوف» وه «پرو-تسکی» که‌بیله‌ر بو یغیلیشغا ضربه بیردیله‌ر. صنفی دوشمانلار موسیقاسیغا اویناغانلار حتی ایکی یاخشی ایشچیله‌رنی هه‌م اوزله‌ریگه قاراتیشغا موفق بولدیلار.

کوزنیتسوفنی اویوشمه (سایوز)دان چیقاریش ، ایشده‌ن آلیش وه محکمه‌گه بیریش حقنده‌غی تکلیف رد قیلندی. 6 نچی آوغوست وقعه‌سی سیاسی وقعه ایمه‌س ، بلکه کوزنیتسوفنك بیزاریلگی گنه دیب تاپیلدی. بو مسئله‌ده کوپچیلك رایون کسبه اویوشمه‌سی وه رایون قومیته وکیلله‌ریگه قولاق سالمادی. یغیلیشدا قوممونیستله‌ر قومسومولار آرقادا قالدیلار وه صنفی دوشمان کیفیتله‌ریگه دوم بولدیلار. یغیلیشدا اولارنك فقط یاریمیسی گنه (50%)سی حاضر ایدی. برنچی تکلیفکه 250 ایشچیده‌ن فقط 40 کیشی تاوش بیردی.

کوزنیتسوفنی یاقلاب میتینغ رئیسیگه تاپشیریلغان کاغذگه قوممونیستله‌رده‌ن 4 تاسی قول قویدیلار. پارتیا قولله‌کتیف بیوروسی وه 8 نچی آوغوستده بولغان پارتیا-قومسومول یغیلیشی مه‌نه بونی قاتتیغ حکم قیلدی. رئیسگه تاپشیریلغان کاغذگه قول قویغان دوبنوف وه پالاکوف پارتیادان چیقاریلدیلار. اولارنك شریکله‌ری مارکین وه دوبه‌نکولارنك سیاسی سوادسزلغی اعتبارغه آلنوب(!؟) اولارغا حیف بیریلدی...»

(دوامی مقوانك 3 نچی بیتنده)

«یەڭی تورکستان» نڭ قاپاتیلیشی

استانبولدەن آلدیغمز معلوماتگە کورە «یەڭی تورکستان» مجموعەمز حکومت قاراری بویونچا قاپاتیلمشدر. 1927نچی ییلی چیقا باشلاغان «یەڭی تورکستان» تورکستان ملی بایراغینی یورتیمز خارجندە برنچی دفعە کوتەرگەن مجموعەمز ایدی.

«یەڭی تورکستان» تورکستان ملی استقلال مفکورەسینی وە عصری تورکچیلك فکرینی تارقاتیش ایلە برابر تورکستان وەآناتولی تورکلەری آراسندا تیل وە حرث بیرلیگی اطرافندا بویوك حذمتلەر قیلیب کیلگەن ایدی...

«یەڭی تورکستان» قاپاتیلدی!

یاشاسون تورکستان ملی استقلالیتی!

یاشاسون بوتون تورکلەرنڭ حرثی بیرلیگی!

*

«اودلو یورت» وە «بیلدیریش» نڭ قاپانیلیشی

استانبولدە آذربایجان استقلالچی وە ملتچیلەری طرفندەن چیقاریلماقدا بولغان «اودلو یورت» ایلە «بیلدیریش» رفیقلەریمزدە حکومت قارار ایلە قاپاتیلمشلاردر.

باشقارما.

« شوو ینیست پتروف بیلگه نینی قیلا یاتیر »

«مرحمت رایون مطلوبات أدارەسیدە وە اونك دوکانلاریدە بوتون ایشلەر روسچه باروب ، شوو ینیستلك قانات یایا باشلادی. قوپراتیف أدارەسیدە ایشلەوچی «پتروف» ، پستدەن کوتەریلگەن میرزا قادر قوربان ، وهاب قوربانلارنی سببسز ایشدەن هایداب یوباردی. «یاقیندا ایشدەن هایداب یوبارامەن» دوقی بلەن اوزبیکتورگ (اوزبیك دولت ساوداسی شرکتی) مدیریدەن 100 سوم آلوب تاشکندگه کیتوب قالدی. اوز وظیفەسیدەن آشوب ایشچی دهقان نفتشلگی وکیلینی هەم هایداب یوباردی. اورنیگه برەر آوروپالی آلیش کیرەك دیب فکر بیردی ». گناهسز عبدالوهاب مراد هەم اوگا اوخشاش تورکستانلیلەر آرقاسیدان «اور ، ییقیت» دیب حاولیقادرغان «قیزیل اوزبیکستان» شو قادار «ملی بویوکلك» کورسەتکەن روس بولشەویکی پتروفگه قارشو: «پتروف بو قیلیقلاری اوچون جوابگه تارتیلیشی کیرەك» دییش بلەن قناعتلانادی.

« روسچه بیله تورگەن کیشی ایشله سین »

«تاشکند اوکتابر رایون خلق تویدیروچیلەر اویوشمەسی (سایوزی) أدارەسیگه پستدەن یوقاریغا کوتەریلگەن محمد شریف قیزی (اصلندە مەمە شەریپووا دیب یازیلغان) ایندی ایش اورگەنوب کیلەیاتیر. کوبدەن ایمەس بو اورتاق نانوایلار ، خشت زاوودایشچیلەری تأمیناتی توغریسیدە مرکزی خلق تویدیروچیلەر سەکسیەسیگه چیقوب ایدی. سەکسیە باشلغی «قریلووا»: «مەن اوزبیکچەنی بیلمەیمەن ، ترجمان هەم تاپا آلمایمان ، ایسکی شەهەردەن ترجمان آلوب چیقگ ، یاکه روسچه بیلەتورگەن کیشی ایشلەشی لازم» دیب یاراماغان جواب بلەن جوناتدی. سابق ایسکی شهر نانوایخانەلەرندە ، تویدیرو خانەلەریدە ایشلەوچیلەر بیرلیلەر بولغانیدان مرکزی تویدیروچیلەر أدارەسی بلەن علاقه قیلا آلمادیلار. ایشچیلەر ایشلەرینی اوزبیك تیلیدە یورگیزیشنی طلب قیلادرلار.»

Yach Turkestan

Octobre 1931 (Le jeune Turkestan) No. 23

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغری کیلگه‌ن بوتون یازولار اوچون مجموعه‌مزنگ بیتله‌ری آچیقدر . باسیلماغان یازولار قایتاریلماس .

آبونه شرطله‌ری :

ییللغی — 4 دولار ، آلتی آیلغی — 2¼ دولار
اوچ آیلغی — 1½ دولار

سایغیلی اوقوچیلاریمزغا

سایغیلی اوقوچیلاریمزنك مادی وه معنوی مظاهرتله‌ری آرقاسندا چیقیب تورگه‌ن « یاش تورکستان » ، سوڭ آیلار پول جهتنده‌ن کوب آغیرلیقلار قارشوسندا توروبدر. اونگچون 21 نچی ساندان باشلاب آبونه شرطله‌رینی اوزگه‌رتیش مجبوریتی توغدی. مجموعه‌مزنك کوڭولده گیدیك چیقیب توروشیگه توسوق بولوب تورگه‌ن بو بویوك کمچیلیکنی سایغیلی اوقوچیلاریمزنك همت وه حمیتله‌ری آرقاسندا تولدیره بیله‌جه‌گیمزنی امید ایته‌مز .

باشقارما .

مجموعه‌مزگه تیوشلی هه‌ر تورلی یوللانمالار اوچون آدره‌س :

Moustapha Tchokai-Oghly
48 bis rue Parmentier
Nogent s. Marne (Seine)
France